

SZÖVEGHAGYOMÁNY ÉS GYŰJTÉSI SZITUÁCIÓ

(EGY HAVASI KIRÁNDULÁS FOLKLORISZTIKAI ELEMZÉSE)

E tanulmány tárgya annak a félnapos havasi kirándulásnak a folklorisztikai szempontú elemzése, amelyre 2007 júliusának egy napfényes vasárnap délutánján került sor. A szájhagyomány útján terjedő szövegek létrejöttének, illetve fennmaradásának törvényszerűségeit vizsgáló irodalomelméleti és folklorisztikai kutatások javarészt máig is szövegközpontú kutatásokat jelentenek, amelyben az elemzés elsődrendű célja és értelme nem a szövegeket létrehozó közeg, társadalmi környezet és a közöttük lévő különféle hatások/kölcsönhatások feltárása és azok elemzése, hanem a kutatás részint esztétikai alapállásból magára a folklóralkotásra mint „végtermékre”, korántsem mellékesen pedig a folklóralkotások mindazon aspektusaira irányul, melyek azok történeti fejlődését, földrajzi variabilitását, tipológiai változatosságát, kultúrtörténeti beágyazottságát, interdiszciplináris kapcsolódásait, és mint fentebb jeleztem, azok esztétikumát tárják fel – akár monografikusan, rendszerezően, akár pedig különféle mikroelemzések formájában. Az utóbbi néhány évtized nemzetközi folklorisztikájában mind jelentősebb teret nyert egy másik, ha úgy tetszik, komplexebb kutatói attitűd, amely – szövegfolklorisztikáról szólván – nem a szöveghagyományra magára, hanem a szövegek elhangzásának körülményeire, a narráció aktusára fókuszált (GEORGES, 1974, 12.), azaz a szövegmondás eseményének környezetét kívánta kutatás tárgyává tenni, feltételezve, hogy e környezet ismerete nélkül a szövegek megértése terén sem juthatunk maradandó eredményekhez.

E pragmatikai és jórészt antropológiai vétetésű keret számos olyan aspektusát is megadta, felerősítette a szöveghagyomány vizsgálatának (a szövegek társadalmi beágyazottsága, a narráció folyamata, a befogadó közegre gyakorolt hatása, a közösség életében betöltött szerepe stb.), melyek addig a kutatásokban jobbra csak periférikus szerepet kaptak. Progresszivitásuk tehát elvitathatatlan,¹ jóllehet azáltal, hogy ezt az alapvetően bölcsészettudományi diszciplínát is az antropológia tárgykörébe kívánták vonni, továbbá arra mind kizárólagosabban az antropológiai kutatások fogalmi rendszerét és gyakorlatát kívánták alkalmazni (BAUSINGER, 1968, 170–199.), e tudományos törekvések bizonyos értelemben dogmatikussá is merevedtek. Mondhatni jelzés értékű, hogy a 20. század végének nagy szövegfolklorisztikai „fellobbanása”, a *modern mondák* (contemporary legends) gyűjtése és kuta-

¹ A folklorisztikai terepmunkára reflektáló legújabb irodalom kapcsán lásd például: GEORGES – JONAS, 1980; JACKSON, 1987; WOLF-KNUTS, 2001; HAGSTRÖM, 2001; BULA, 2001; METSVAHI, 2001.

tása is javarészt a hagyományos szövegértelmezési keretben zajlott le² – legalábbis ami a napvilágot látott főbb emblematikus gyűjteményeket illeti.³ Ugyanakkor pedig az is nyilvánvaló, hogy az esztétikai vétetésű értelmezési háló mellett – szerencsésebb úgy fogalmazni: annak részeként – már a 20. század közepétől jelen voltak olyan tudományos törekvések, melyek a feljegyzett nyelvi szöveg (folklórszöveg) kísérő körülményeire, illetve azok szubjektív vonatkozásainak a vizsgálatára is hangsúlyt fektettek. Ezen kutatói törekvés legnevezetesebb és máig ható példája az Örtutay Gyula nevéhez köthető (ORTUTAY, 1940), nemzetközileg is elismert ún. *budapesti iskola* zászlóbontása, azaz az egyéniségvizsgáló mesekutató megjelenése és példátlan méretű kibontakozása. Ha valamiben, hát ebben (és a mondakutatásban) a magyar folkloristák meghatározóivá váltak a nemzetközi folklorisztikának, elég csak abba belegondolni, hogy az egy-egy történetmondó egyéniség repertoárját közreadó kötetek száma a magyar nyelvterület egészéről mára meghaladja a félszázat (és e tekintetben a magyar folklorisztika abszolút csúcstartó a világon). E nemes hagyományt kívánta folytatni e sorok írója is az utóbbi években napvilágot látott, a szöveg-hagyományt és a folklóralkotások működtetőjét-átadóját egyaránt vizsgálat tárgyává tevő egyéniségmonográfiáival (MAGYAR, 2004a, 2004b, 2005b, 2006, 2007c; MAGYAR – VARGA, 2006), köztük a tanulmány alapját képező terepmunka fő adatközlőjének repertoárjából összeállított gyűjteménnyel, valamint e dolgozat esettanulmányával.

A gyűjtemény függelékeként közreadott szövegfolyam és az alábbi elemzés valóban olyan „esettanulmány” kíván lenni, amely több szempontból is esetinek tekinthető. Egyrészt mert magam úgy gondolom, sőt kutatói meggyőződésemmel, hogy – szövegfolklorisztikáról szólván – a gyűjtési szituációknak és kontextusoknak aprólékos dokumentálása, leírása,⁴ illetve az így készült gyűjtési dokumentációk közreadása,⁵ noha hasznos segítője a további értelmezésnek és későbbi kutatásnak, számos esetben kifejezetten improduktív, hiszen a kutatás lényegi tárgyáról, a folklóralkotásokról vonja el a figyelmet. Az itt olvasható elemzés rendhagyó volta alapvetően abban mutatkozik meg, hogy maga a gyűjtési szituáció, a gyűjtési kontextus is

² A nyugat-európai és az észak-amerikai folklorisztikában egyaránt ez figyelhető meg – az egyedüli jelentősebb kivételként talán csak Dégh Linda munkássága említhető (DÉGH, 2001, 311–399.).

³ Lásd elsősorban a modern mondák eddigi legteljesebb tipológiáját is összeállító Jan Harold Brunvand nagy közönségkért aratott gyűjteményeit. A téma két máig legalapvetőbb kézikönyve: DE VOS, 1996; BRUNVAND, 2002.

⁴ A gyűjtési szituáció és a gyűjtött szöveg dokumentálására szemléletes példák a nemzetközi folklorisztikából: THOMAS, 1991, 56–74.; THOMAS, 1993; OKPEWHO, 1992, 183–191., 192–201. (Kanadai francia és nigériai példák.)

⁵ A tradicionálisan szövegközpontú elméleti fejezetek mellett részletesebb kontextus-elemzés olvasható még e sorok írójának két megjelenés alatt lévő monográfiájában az Úz-völgyi Csinód (általános népköltészeti gyűjtés) és egy szilágysági falu (tréfás népi elbeszélések) kapcsán.

valamelyest rendhagyó,⁶ hiszen az nem az adatközlő/adatközlők természetes környezetében és jellemzőnek mondható élethelyzetben jelenik meg, hanem egy sok tekintetben speciális közegben – még ha a gyűjtési kontextus legalapvetőbb tényezői (a résztvevők és a lokális meghatározottság) az adatközlők organikus és ismert „életterén” belül is maradnak.

E némiképp rendhagyó gyűjtési szituáció volt az a kirándulás, amelynek célja a Székelyföldet Gyimestől elválasztó havasok, közelebről pedig a Pogányhavas oldalában fakadó Küpüs-kút és a széphavasi kápolnárom felkeresése volt. Az esemény 2007. július 15-én történt, mint utaltam rá, egy vasárnap délután, amikor azonban – mint az a szövegből is kiderül – a másnapi Komját pataki templomszentelés miatt többen is dolgoztak, szénamunkát végezve a hegyoldalakon. A kiránduló csoport lényegében két részre osztható, hiszen a rögzített szövegek túlnyomó részét (több, mint 90%-át) a Farkasok pataki mesemondó (GY = Tankó Fülöp Gyugyu), valamint Ciherek pataki házigazdánk, a néhai mesemondó, Póra Péter legkisebb fia (PB = Póra Barnabás) mondta el. E sorok írója (MZ) és kísérője, egy fiatal székelyudvarhelyi tanárnő (OI = Ozsváth Imola) inkább csak követője és rögzítője volt a fejleményeknek, leszámítva magát a kirándulás ötletét és azt a néhány kérdést, melyek azonban többnyire a beszélgetés aktuális tárgyára vonatkozva nem törték meg az adatközlői narráció-sorozat természetes miliójét, illetve logikai rendjét. Velünk tartott továbbá két siheder fiú, Póra Barnabás fia (PPP = Póra Pál Péter) és a Tankó Fülöpöt kíváncsiságból elkísérő szomszéd fiúcska (BI = Balogh Imre), akik azonban szinte egyáltalán nem szóltak bele a „nagyok” disputájába, mindössze figyelmesen hallgatták az elhangzottakat, illetve a kirándulás egyes részeiben külön váltak a csoporttól (a lovakat őrizték, szabaddá tették a szekérutat stb.).

A kirándulás az előzetes tervek szerint gyalogtúra lett volna, ám megérkezve Póra Barnabásék Ciherek pataki otthonába, a házigazda azzal az indítvánnyal élt, hogy menjünk szekérrel, mert úgy mégiscsak kényelmesebb. Az arra irányuló kétélyeket, miszerint bírják-e majd a lovak a ránk váró meredélyeket, elosztatva, a déli órákban kezdetét vette az „expedíció”. A szekérrel hol jól, hol meglehetősen nehezen, ám mégiscsak járható kövecses dűlőúton, a vízfolyás mentén felfelé kapaszkodva fokozatosan kibontakozott a környező hegyvilág: a jobbára kopár oldalak, a megművelt és parlagon hagyott kaszálók kiterjedt foltjai, az út mentén feltűnedező nyári szállások (kalibák) és szénatároló épületek. E jobbára szótlan szekerezést alkalmanként csak egy-egy lónyeringés s az utat megannyiszor elrekesztő, a telekhatárt jelző sorompók akadálymentesítése törte meg, mígnem felértünk a Csíkot Gyimessel összekötő régi országútra, az ún. Kabala-hágóra, melynek nyomvonala a Ciherek pataka *fejében* már egyben a hegygerincet is jelenti.

⁶ A „félíg közösségi, félíg ünnepi esemény” részben rendhagyó voltára már Hoppál Mihály is utalt egy esettanulmányában egy József-napi névnapozás dokumentálása és elemzése kapcsán (HOPPÁL, 1997, 68.).

Csakhamar balra feltűnt a Széphavas kopár tömbje, jobbra az imitt-amott a fenyvesek mögül kivillanó Csíki-medence, előttünk pedig az út nyomvonalán a fákkal ritkásan benőtt Pogányhavas mind közelebbi sziluettje. Míg nem a hegycsúcs aljába érve tizenkét év gyimesi terepmunkája tárgyiasult valamiképpen... Sőt, valójában e kirándulás legfőbb személyes mozgatója is az volt, hogy noha már 1995-ös gyűjtéseim alkalmával is újra és újra említésre került a pogányhavas Küpüs-kút neve a helyi Szent László-hagyományokkal összefüggésben, minden szándékom dacára az évek hosszú sora alatt sem sikerült eljutnom e mondai szempontból jeles helyszínre, vagy hovatovább olyan adatközlővel beszélnem, aki gyerekkorát, fiatalkorát leszámítva járt volna mellette. Többen – köztük a Farkasok pataki történetmondó – maguk is bizonytalanságban voltak a forrás pontos helyét illetően, s magam is mind inkább számoltam azzal az eshetőséggel, hogy a forrás és a patkónyomos kő pontos lokalizálása és azonosítása a szájhagyományozó emlékezet megszakadásával már nem lesz lehetséges. Gyűjtői szerencse, hogy e helyet a felelsíkiakon kívül a Ciherek pataki csángók ismerik a legrészletesebben, sőt a Póra családnak birtokai is voltak a környéken, sőt házigazdánk maga is – noha alig múlt negyven éves – többször járt már a forrás mellett.

A Küpüs-kútra rácsodálkozás (nevét arról a kivájt fatörzsről, „küpü”-ről” kapta, amely a vizet a földből kivezette) és a mellette lévő lapos sziklán meglelt lópatkónyom kontúrjainak megtisztítása után gyalog indultunk tovább a felettünk magasodó Pogányhavasra. A hegytetőre felérve a totális körpanoráma az, ami valószínűleg minden ott járó számára a legemlékezetesebb, pár perces ottani időzésünk a táj szépségein kívül (rálátni egész Csíkra és a szemközti Hargitára) már azzal a „szakmai” tépelődéssel telt, mely témára az adatközlők még később is visszatértek, miszerint a hegytetőn látható futóárkok és tégladarabok mennyiben függhetnek össze a néhai pogányhavas kápolna maradványaival. Innen a forrásnál hagyott szekérhez visszaérkezve indultunk tovább a közös kirándulás fő célját képező Széphavas felkeresésére.

A fejezet tárgyát képező szövegkorpusz e ponton veszi kezdetét és a folklorisztikai elemzés is javarészt arra a két és fél órára fog irányulni, amely egészen a Ciherek patakára történő visszaérkezésig tartott, és amelynek minden mozzanatát igyekeztem a diktafon által is dokumentálni. Ez a teljességre törekvés persze a végeredményt illetően csak megközelítőleg lehet eredményes, hiszen bár a diktafon a kazettacserék pillanatait leszámítva két és fél órán keresztül megszakítás nélkül rögzítette az elhangzottakat, a beszélők arc-mimikáját, gesztusait, a hallgatók, a társaság tagjainak non-verbális reflexióit nem tudta megörökíteni (GOLDSTEIN, 1964, 128–130.; RAFFAI, 2001, 117–157.). Mint egy korondi névnapozás kapcsán Hoppál Mihály fogalmaz: „A leírás természetesen nem tudja érzékeltetni az egyszerre elhangzó közbeszólásokat, megjegyzéseket, a gyors válaszokat, a felcsattanó nevetés hangerejét. Alig lehet érzékeltetni az elbeszélés mondatai közötti

rövid és a nevetés utáni hosszabb szüneteket, pedig ezek adják meg az elbeszélés, az este ritmusát, együtt a koccintások, a felkösöntések egymásra következésével” (HOPPÁL, 1977, 68.). A széphavasi gyűjtési szituáció esetében azonban valamelyest kedvezőbb volt a helyzet, ugyanis az „esemény” időtartama jócskán meghaladta a fenti példáét, s még fontosabb, hogy számos olyan momentum is megörökítésre került, amely a Hoppál-tanulmány szövegeiből kimaradt (lásd: közbeszólások, megjegyzések, félszavas/félmondatos reflexiók, a folklóregrészek közötti verbális összekötő részek stb.). Tehát ha nem is maradéktalanul, de megörökítésre került mindaz a kommunikációs erőter is, amelyben a folklórszövegek sora létrejött, helyet kapott és kifejtette a maga – tudatos vagy indirekt – hatását. E kommunikációs közegükbe beágyazódott folklórszövegek ráadásul – három-négy kivételtől eltekintve – nem a gyűjtő(k) kérdésére válaszként hangzottak el, hanem abban a tetszőleges és „organikus” ritmusban, amit jellemzően a két adatközlő hangulata, a látható környezetre, a spontán előkerülő témákra, egymás szavaira adott reflexiók és gondolatmenetek sora határozott meg.⁷ És ugyan a diktafon mindvégig jelen volt, annak vizuális látványa semmilyen hatással nem volt a beszélgetésre.

Kötetlen volt e gyűjtési szituáció olyan tekintetben is, hogy azt a társadalmi kontextus csak minimális mértékben határozta meg. Részint mert nem kötötte e félig ünnepi alkalmat a különféle ünnepi rítusok szokásrendje, és azáltal, hogy a gyűjtő mint kérdező úgymond a háttérbe húzódott, átengedte a kommunikációs tér egészét, a kezdeményezés, a tematizálás lehetőségét is adatközlőinek. Bizonyos szociolingvisztikai tényezők persze még így is megmaradtak, illetve megfigyelhetőek voltak, hiszen a kiránduló társaság tagjainak társadalmi hovatartozása a hosszabb múltra visszatekintő ismeretség, sőt barátság dacára is kihatott a folklór adatközlők – kivált Tankó Fülöp – nyelvhasználatára (részint a nyelvi formulák, tájszók, valamint az elfogyasztott ital keltette oldottabb hangulat miatti többszörös szabadkozás formájában). A két gyimesi adatközlő egymáshoz való viszonyát még ebben a kötetlen hangulatú szituációban is jól példázta, hogy bár Tankó Fülöp a nála több, mint húsz évvel fiatalabb magyarországi néprajzkutatót és a harminc évvel fiatalabb székelyudvarhelyi tanárnőt magázta, a nála ugyancsak húsz évvel fiatalabb csángó házigazdát tegezte, ellenben őt az következetesen magázta (ez esetben az idegenekkel szemben megnyilvánuló norma és azon szokásrend látens ütközéséről, illetve egymás mellett éléséről volt szó, hogy Gyimesben a tíz évet meghaladó korkülönbség a magázást vonja maga után).⁸

A helyi szokásrend volt a magyarázata annak az adottságnak is, hogy jóllehet a két tizenhárom-tizennégy éves fiú kisebb megszakításokkal mind-

⁷ Tehát e gyűjtési szituáció és maga a gyűjtés folyamata sokban eltért a hagyományos szövegfolklorisztikai terepmunkától, ugyanis az antropológiai terepmunka során alkalmazott résztvevő megfigyelés módszertanát követte.

⁸ Póráéknál így volt ez még családon belül, a testvérek között is (MAGYAR, 2006, 13.).

végig jelen volt, sőt élénk figyelemmel kísérte a beszélgetés menetét, mindössze jelenlétükkel váltak részesévé a kommunikációs helyzetnek, még csak kísérletet sem téve – akár mindössze kérdések formájában – az abba történő bekapcsolódásra: történetesen ama helyi – ám korántsem csakis gyimesi norma – szellemében, miszerint a fiataloknak nem illik beleszólni a „felnőttek dolgába”. A gyűjtési esemény társadalmi és szociolingvisztikai kontextusát azonban nem a jó hangulatú kirándulás órái villantották fel, hanem az abból kikökenés, kilépés „átmeneti rítusa”, az a szituáció és dialógus, amikor a „faluba” visszaérkezve a Farkasok pataki történetmondó és egy helybeli asszony közötti rövid beszélgetés rólunk, az együtt (a „néprajzkutató tanár úrral”) eltöltött, magunk mögött hagyott órák mibenlétéről folyt.

S noha a széphavasi kirándulás gyűjtési „eseménye” csak részben volt olyan társasági eseménynek tekinthető, mint egy nyilvános mesemondás vagy névnapi anekdotázás, a beszélő/mesélő által kiváltani kívánt hatás, a kommunikáció célja tekintetében hasonlatos volt egy népes számú hallgatóság előtt történő szerepléshez (SEARLE, 1970; CSISZTOV, 1971, 249.). E beszélői/mesélői szándék esetünkben többé-kevésbé rapszodikus formában hol didaktikus (lásd a földrajzi és történeti tematikát), hol pedig szórakoztató célzattal (adomák) nyilvánult meg, két markáns ponton azonban mégis kicsúszott az adatközlői kontroll alól: az öncélú, önfeledt nótázgatás által, valamint a kommunikációt vissza-visszatérően tematizáló, elrejtett kincsekről szóló beszéd keretében. Persze, ez utóbbi mozzanatok inkább csak erősítették a szabályt, hiszen a lehetséges elvárás-kontrollt, a megfelelni igyekvés kényszerét pótolta egy másik jelentős tudású adatközlő jelenléte, aki a mondottakat és az elbeszélte történeteket egyaránt „ellenőrzés” alatt tartotta, és ha úgy adódott, korrigálta, pótolta, kiegészítette.⁹ A két helybeli adatközlő, Tankó Fülöp és Póra Barnabás kapcsán ez a tartalmi kontroll kölcsönösen is megvalósult, többnyire olyan formában, hogy az egyikük által megkezdett narratívum (vagy népdal) az ugyancsak ezen ismeretek birtokában lévő egyén tolmácsolásában folytatódott. A közös emlékezet kognitív kontextusáról, illetve annak konkrét eseti példáiról pedig a továbbiakban lesz szó.

E közös tudás, közös információhalmaz, szemiotikai kifejezéssel élve, az előfeltevések ezen hálója (HORÁNYI, 1975, 76.) azonban nemcsak a sikeres és teljes körű befogadás feltétele, hanem mint arról már szó esett, a kommunikációs aktus intenzív, kétirányú helyzeteiben is hangsúlyos szerepet kap. A számos ilyen momentum közül az a néhány kivált szemléletes példa, melyekben – a kölcsönös nyelvi kód birtokában – nem csupán a megértés verbális jeleiről, illetve apróbb korrekciókról volt szó, hanem olyan konkrét interakcióról, amely dramatikussá tette és egyben dinamizálta is az elmondott szöveget, éspedig a fokozatosan kibontott közös kód által. Először említendő annak a helynévmagyarázó mondába oltott bűn és bűn-

⁹ E társadalmi kontroll szerepéről lásd: KÖNGAS-MARANDA, 1971, 13.; HYMES, 1973, 4–5.; HOPPÁL, 1977, 74., 81.

hődés típusú történetnek a példája, ahol a kutatói kérdést követő dialógus („PB: *Mondja, Fülöp bá'!* GY: *Hát te is biztos így hallottad...*”) nyomán hangzik el a szóban forgó helynévmagyarázat, amit annak elmondása után a történetmondás szerepét átengedő személy visszautaló kiegészítése követ („*Bara nevezetűek vótak, osztán...*”). A közös információk kognitív kontextusa még frappánsabban jelenik meg abban a beszédhelyzetben, amelyben a Farkasok pataki mesélő a kincsét a családja elöl elrejtő öregasszonyról mond el egy a magyar nyelvterület szerete ismert történetet, mire Ciherek pataki útitársunk nem a tulajdonképpeni elbeszélésre, hanem az abban szereplő, ám eladdig nevesítetlen csángó öregasszony személyére reflektál, illetve kérdez rá („*Fujuék?*”), majd a választ követő rövid dialógust („GY: *Igen. Ziki Károlyné. Picik Likit ismerted-e?* PB: *Én jól igen.* GY: *Na, hogy a gyermek ne hallja... De hogy igaz vót-e, nem-e, de egy darabig... a hatvanas évekbe... akkor hótt meg az öregasszon, mer én úgy ismertem, s aszondták, hogy az tudott az ilyen tejelvevéssel is foglalkozni. Gurucsálni.* PB: *Kontérozó vót.*”), a közös ismerethalmaz tisztázását követi az az újabb hiedelemtörténet, amely egy addig nem tervezett, új tematikus rétegét megnyitó továbbfejtése az eredeti, kincselrejtésről szóló elbeszélésnek.

Az egyazon monda két szálon fut azokban a szemléletes esetekben is, melyekben a két történetmondó dialógusából bontakozik ki a legfeljebb csak apró részleteiben és stílusában eltérő történet. E dialogikus jelleg a Báthori Endre haláláról szóló elbeszélést már-már a tömondatok pergő váltakozásává képezi le: „GY: *...akkor odaért... nem katona vót, hanem ilyen megfizetett...* PB: *Kristály nevezetű vót, egy csikszentdomokosi...* GY: *Kristály András nevezetű.* PB: *Kristály nevezetű vót. Ott még alkudozás vót...* (...) *De ha elveszed az életemet, hét esztendeig ha szántotok, ha kapáltok, soha csengőkórónál egyéb nem fog teremni. S ez úgy is vót...* GY: *Zoltán, ez a csengőkóró!* MZ: *Ez a csengőkóró?* GY: *Ez.* PB: *Igen.* GY: *Nagyon silány. Az előbb akartam mutatni, csak egyéb beszéd lett.* PB: *S nem is termett, s a Kristály nemzetségből, olyan esztendő nincsen, hogy tragikusan belőllik meg ne haljon.* GY: *Vagy megölik...* PB: *Vagy felakassza magát...*”.

Az egyazon kulturális és nyelvi kontextus a Ciherek pataki tréfamesteréről szóló történetet, ha lehet, még hathatósabban működteti azáltal, hogy az illetőt mindkét elbeszélő jól ismerte, sőt az említett személy mindkettőjüknek a közeli rokonságába tartozott: „PB: *Vót apámnak egy bátyja, Pista Gyula, az értette s az tudta az ilyen régiségeket. Még apámnál es jobban élédta, s komikusabb vót...*¹⁰ GY: *Ez az én keresztapám vót!* PB: *Bármilyen beszédet úgy előadott, hogy ott ha nem vót kedved is, kellett kacagjad.* GY: *Elindult kaszálni Ballára [Balla-tető] az a Pista Gyula, a nagybátyád. S aszondta a felesége: Gyulacska, eredj, kaszáljál, mert viszem a reggelit. Hát ott nagyon meredek...* PB: *Az ebédet. Mert a reggelit felpakolta vót.*

¹⁰ Már Ortutay is felhívta a figyelmet a műfaj-specialisták meglétére, eltérő szerepére, többek között arra is, hogy a tréfás történetek tolmácsolására a népi kultúrában is külön előadói alkat kell (ORTUTAY, 1940, 7.).

GY: *Elment, na jól korán reggel, ugye hogy a testvére a fiaival megtalálkozott, kaszált a földjét, kezdett beszélgetni, beszélgetni.* PB: *Elékerült a pálinka...* GY: *Igen, s akkor beszédjük került (...)* PB: *Igen, aszondta: (...)* GY: *Olyan komikus ember vót!*" Továbbá a folklór információk dialógusba ágyazódott kibontakozására szemléletes példa az Úz Bence jövődölés-it kinyilvánító, valamint a Kabala-hágói kincses üregnél lezajlott disputát rögzítő két szövegrészlet.

Idézett tanulmányában Hoppál Mihály megjegyzi, hogy a folklór jelle-
gű kommunikációs eseményekre kivált jellemző, hogy az abban résztvevő
személyek a folklóralkotások közlése alkalmával, azokkal szerves szimbió-
zisban cselekvések sorát végzik el. Mint írja: „A felköszöntés és koccintás
(az ivás!) ritmusa igen fontos szervezőerő az ilyen összejöveteleken, és min-
den bizonnyal meghatározza az együttlét karakterét” (HOPPÁL, 1977, 80.).
Kézenfekvő, mégis találó megállapítás ez, bár értelemszerűen csak azokra
a társasági összejövetelekre érvényes, ahol az alkoholfogyasztás aktusa a
társadalom erkölcsi kontrollja alól többé-kevésbé független maradhat (lásd:
pincézés, legénybúcsú, illetve részben a kocsmai összejövetele és a külön-
féle ünnepélyes családi alkalmak). A személyes gyűjtői élmények emlékei
szerint a történetmondás és ivás együttes dramaturgiája a gyűjtő és adat-
közlője közötti, mindössze két személyre szabott folklór jelle-
gű kommunikációs eseménysor részeként is megjelenhet, a vendégfogadás normája
(gesztusa) mellett esetenként történetmondói stratégiává is válva.¹¹ Ilyen
hangulatjavító tárgyiasult motívuma a széphavasi kirándulásnak is volt egy
kétlitéres borospalack formájában, amit a Farkasok pataki mesélő hozott
magával hozzájárulásként a tervezett piknikezéshez. S valóban, akkor ke-
rült csak elő, amikor a társaság felérkezve a Széphavas tetejére, letelepedve
a kápolna romjai mellé, nekilátott a felpakolt étel elfogyasztásának. S
mint a közölt szövegtörzsből különösebb kommentár nélkül is kitetszik,
az üveg bor fogyasztásával fordított arányban nőtt a társaság egyes tagjainak
jókedve. Folklorisztikailag azonban értelemszerűen fontosabb szempont,
hogy a kínálgatásoknak és felköszöntéseknek megvolt a maguk aligha tudat-
os, ám mégiscsak helyzethez illő dramaturgiája. Összesen tíz alkalommal
hangzott el Tankó Fülöp által az italfogyasztásra vonatkozó felszólítás, hoz-
závetőlegesen tíz percenként és az eseménysor egy-egy elemének részeként,
illetve azok végén (a piknik elején, egy történet befejezésekor, a szekérhez
visszaérkezve: azaz a nótázás legelején, a nótázás közben, a nótázás végén,
a kincses üreg helyszínét elhagyva a hazaindulás nyitányaként).

A gyűjtési kontextust esetenként befolyásoló vizuális jelek része volt te-
hát bizonyos értelemben már e fent említett borospalack is, alapvetően azon-
ban a havasi környezet maga, illetve annak egyes részletei voltak azok, me-
lyek folytonos, változó tematikájú narrációt indukáltak. A Kúpüs-kút, majd
a széphavasi kápolna alapfalai értelemszerűen a környékbeli Szent László-

¹¹ Lásd egy felföldi mesemondó példáján: MAGYAR, 2004a, 33., 36.

mondakör számos elemét, valamivel később ugyanezen kápolna romjai annak száz évvel korábbi, az élő emlékezettel még elérhető népi emlékezetét, a kápolna sajnálatos mód megghiúsult újjáépítését, továbbá egy közelmúltbeli búcsú emlékét hívták elő. Ugyancsak egy több évvel ezelőtti széphavas Szent László-búcsú emlékét idézte fel Tankó Fülöpben visszafelé jövet a régi országút mentén az a hely, ahol a búcsúról visszatérőben egyik szomszédja és falubeli asszonyok táncra kerekedtek. A környező gyimesi táj látképe, annak egy-egy távoli részlete is folklóralkotás előhívójává vált: a távoli Uz-völgye fölé magasodó hegyek Úz Bence jövendőléseit juttatva a két gyimesi útitárs eszébe, a Tusnádi-szorosé a gyimesi mondahagyomány egyik őstörténeti mondáját (a vizek leeresztése), a szemközti Bodhavas látképe egy Bodhavas pataki nagygazda család felemelkedését és családi geneológiáját, az Erdélyből Moldva felé vezető hágók pedig egy-egy csempészsadomát.

Egy-egy bejárt helyszín azok nevét is a beszéd tárgyává tette, ami olykor helynévmagyarozatba torkollott (*Mészkalanyok*), máskor a szövegében a helynévre reflektáló népdalt juttatott a gyimesi útitársak eszébe (*Kőnyak*), s volt úgy, hogy történetet, a gyűjtő számára merőben váratlan mondai aszociáció formájában (*Kuruc pataka*). Szinte természetes, hogy e történelmi levegőtől sem érintetlen területen egyes táji vagy tárgyiasult vizuális jelek a történelmi emlékezet narratíváit idézték fel: a már említett forráson és kápolnaromon kívül a Pogányhavas nyugati oldalának szabad szemmel máig jól kivehető teraszai az egykoron ott létező szántóföldeket, egyes útmenti kövek („békasós kövek”) a közelmúlt egyik építőanyagát, a Ciherek *szádjában* húzódó sáncok a tatárjárás korát, a szomszédos földek látványa pedig azt, hogy az a kommunista hatalomváltás előtt a szépvízi örmények birtoka volt.

A virágos rétek, a műveléssel felhagyott kaszálók látványa a folklórszövegek közé újra és újra beszüremkedő aktuálpolitikát tette a beszélgetés témájává: részint a lehangoló jelen (elvándorló fiatalok), részint a mindebből következő prófécia (milyen lesz ötven év múlva e táj) formájában. A Széphavassal szomszédos Csapóköve látképe és a régi országút közelében feltalált „kincses” üreg a kirándulás egyik fő beszédtemájává vált kincés-tematikát hívta újra és újra életre, és a Farkasok pataki mesélő hasonlíthatatlanul egyéni improvizatív alkatát, a környező világra való folytonos rácsodálkozását példázza annak az időjóslo hiedelemnek a szóba hozása, amit egy, az ösvényen talált fenyőtoboz váltott ki belőle.

A modern nyelvészeti kutatások rámutattak, hogy a nyelvi közlés nem önmagában vett szemiotikai üzenet, hanem kommunikációs folyamat részeként olyan nyelvi impulzusok összessége, melyek szervesen összefüggnek szövegkörnyezetükkel. E törvényszerűség a folklórszövegek közlésének spontán folyamatában is jól megfigyelhető, kivált az olyan ritka többszereplős szituációkban, mint aminek a tárgyalt havasi kirándulás is tekinthető. Mint az a gyűjtési eseményt rögzítő szövegkorpuszból kitűnik, abban olyan beszédhelyzetek egész sorozatára lelhetünk, amelyben a résztvevők (jelesül: adatközlők) folyamatosan reflektálnak az egyes szóban forgó témákra, rend-

szerint úgy, hogy azok egyben kiindulópontot is jelentenek egy-egy új információ, közlés, epikum megfogalmazására. A két és fél órás magnófelvételen összesen 29 eseti példa mutatható ki ennek kapcsán, de mint a szövegtörzs is mutatja, a számuk még ennél is valamelyest nagyobb, hiszen több esetben is motívumkoncentrációról, egyfajta asszociáció-bokorról beszélhetünk.

Szabályszerűségként is megfogalmazható, hogy igen gyakran egy-egy téma pusztán szóba hozása annak mind részletesebb kibontását vonja maga után. Ezt a tézist igazolja mindenekelőtt a havasi kirándulás két meghatározó beszédtemája: a helyi Szent László-hagyományok és az elrejtett kincsel kapcsolatos hiedelmek tematikája. A Szent László-mondakör esetében a néhai kápolna helyéről való korábbi beszélgetésre történő – gyűjtői – visszautalás indukált az adott témával kapcsolatos további beszédet, Szent László-mondák sorát is felvillantva. Köztük a Szent László pénzéről szóló mondat, melynek egy narratív motívumára (hadicsel) úgy reagált Ciherek pataki útítársunk, hogy maga pedig elmondott egy azzal rokonnak érzett második világháborús történetet. A pogányhavasi forrásról való beszéd kapcsán került újra képbe a sziklában látható patkónyom motívuma, hogy aztán a szikla-motívum a narráció tárgyává tegyen egy valamivel távolabbi, noha szintén erdélyi folklór tradíciót is, az adatközlő által valamelyest rokonnak érzett Tordai-hasadék keletkezésének mondját. A Szent László-tematika kronológiailag közvetlenül a pogányhavasi forrástól távozóban került a beszélgetés fősodrába, s később már csak egyetlen alkalommal és közvetve került szóba, akkor, amikor a Szent László-kápolna 1990-es évekbeli megújult építkezése Tankó Fülöpben felidézett egy még fiatalkorában hallott, a széphavasi romokról szóló narratívumot (történelmi közlést a 20. század elején még ablakmagasságban álló falakról).

A tíz évvel korábbi széphavasi búcsú közös emléke indukálta egy pásztorbükki búcsún való sok évvel korábbi jelenlétnek a beszélgetésbe történő beemelését, s a Báthori-emlékbúcsú tematikájából szinte törvényszerűen következett, hogy csakhamar az ott meggyilkolt fejedelem története, a vele kapcsolatos különféle helyi mondaelemek is elbeszélésre kerüljenek. Az adott téma folklorisztikai szempontú csattanója azonban igazán csak ezután következett, midőn a Báthori-monda Póra Barnabás általi befejeztével (a gyilkosság miatt Csíkszentdomokos határában isteni büntetés gyanánt csak a semmire sem jó csengőkóro termett), a gyűjtés kontextusának egy vizuális eleme került újfent előtérbe (ám ezúttal inverz formában), mikor Tankó Fülöp hirtelen a fű közül egy szál gyomot kitépve, azt e sorok írója felé felmutatta. A történelmi tematikán belül hasonló asszociációk következtek egy gyűjtői kérdésre adott választ követően: a Ciherek patakán egykoron honos Rána nemzetség tragikus végnapjainak történetét az őket váltó Póra család odakerülésének vázlatos eredettörténete követte.

A széphavasi kirándulást végigkísérő kincs-témakör esetében is pregnánsan mutatkozik meg az, hogy a rokonítható gondolati síkok miként kapcsolódnak össze a kommunikáció folyamatában. A már említett kincs-

monda-típus (pucér fenékkal megkötött kincs) a Csapóköve kincseiről szóló disputa közben jutott az adatközlő (Tankó Fülöp) eszébe. A fémkereső műszerről való kötetlen beszélgetés további két kincsmondát generált (kincses raktár, elégett kincs), egy valamelyest később szóba kerülő környékbeli helynév (*Borjúsnyaka*) pedig – minthogy a téma még úgymond benne volt a levegőben – egy, az elásott aranyborjúról szóló mondát. A Kabala-hágó mentén sejtett kincses üreggel kapcsolatos beszélgetés során került szóba a kincset elrejtő román földesúr meggazdagodásának a története, majd egy órával később már a helyszínen a korábban nem említett motívum, miszerint ez a kincs (is) átokkal van eltéve. E kincses üreg tematikáját az először szóba került kincsmonda (a Csapóköve kincsei – lásd: vizuális kontextus) is felszínre hozta (Ciherek pataki útitársunk ottani kinczsásó terveinek „megpendítése” által), a kinczsásás problematikája azonban értelemszerűen igazából a helyszínen, az említett üreg mellett nyert részletes kifejtést és értelmezést a gyimesi útitársak által, mi több, olyan intenzitással, hogy az ott sejtett három hordó aranyról szóló folklórszöveg szinte elválaszthatatlan a kinczsásó tervek dilemmáitól, a két narrációs réteg ugyanis át- meg átszövi egymást.

A fenti tematika másik, az adott kontextushoz kapcsolódó vonulatát alkotják azok a narrációs részletek, ahol a kincsről való beszéd más műfaji sikot hívott elő. Így például a Csapókövében évente egyszer megnyíló kincses barlang említése vizuálisan idézte fel a Farkasok pataki történetmondó képzeletében a Tordai-hasadék mondai keletkezését. Nem sokkal később a talált kincsről való kötetlen disputa egy szemantikailag rokon szójátékra alapozott viccet (az öregasszony aranyere) hívott életre, hogy aztán egy további – az arany, a gazdagság motívumát tartalmazó – adoma hangozzék el. A már többször említett Csapóköve kincsmondája pedig a gyűjtési szituáció egy adott pontján aktuálpolitikai jelentést is nyert: a kincsszörző szellem (ördög) toposzát ugyanis egyik gyimesi útitársunk kiválóan alkalmazhatónak vélte a jelenleg regnáló magyar miniszterelnökre. Hasonló aktualizálás másutt is előfordult: a környékbeli Tarvész havas említése kapcsán ugyanezen adatközlő azt tartotta szükségesnek hozzáfűzni e helynévhez, hogy e megnevezés manapság is találó, mert a békási románok a közelmúltban törvénytelen módon letarolták az ottani – székelyek és csángók tulajdonában lévő – erdőket.

A szemantikai rétegek többszörös továbbcsúsztatása figyelhető meg a Baczoni ördögéről szóló, spontán módon előkerült történet kapcsán. Minnekutána Tankó Fülöp hiedelemtörténet formájában megemlékezett arról a néhai Ugra pataki emberről (és egyben saját korábbi adatközléséről), akinek a néphit szerint ördöge volt, Póra Barnabás – még ugyanezen tematikán belül maradván – említést tett egy másik gyimesi csángóról is, aki ördögöt tartott (ugyancsak a róla fennmaradt hiedelemmondák kíséretében). E régi történetekről jutott Ciherek pataki útitársunk eszébe egy jeles történetmondó, saját nagybátyja személye, majd pedig róla Tankó Fülöpnek az a már korábban említett adoma, amit végül is közösen mondtak el.

A széphavasi kirándulás narratívumainak hosszú sorába ékelődik be az a nótázós szövegrész, amelyre a fenti elemzés fő megfigyelései ugyancsak érvényesek. Noha némi „külső” hatás annyiban figyelembe veendő, hogy a népdalok előkerülésében – az elfogyasztott bor mellett – Tankó Fülöp kesergőjének firtatása is szerepet játszhatott, csakhamar „önjáróvá” vált e folyamat: egy-egy ének további énekeket hívott elő. A dalok szüneteiben pedig azokat a reflexiókat, melyek hol Tankó Fülöp fiatalkori nótafa mi-voltára, hol pedig egy Rózsa Sándorról szóló ének kapcsán a neves betyár személyére, majd pedig annak balladájára irányították a figyelmet.

Szembetűnő, hogy a hétköznapi beszédtemák, a személyes kommunikációt szolgáló szövegpanelek is milyen sűrűn transzformálódtak át folklóralkotássá. Így például a kecsketej egészséges voltáról, vagy az azévi aszályról szóló beszédtema szóviccé, adomává. Ugyanígy a borról, italozásról, rézszegegről folytatott disputa különféle proverbiumokká. Hasonlóképpen az ikrek születése kapcsán egy, a talált vashoz fűződő gyimesi hiedelem került említésre, míg ugyanezen születés-motívum Tankó Fülöpnek egy, a saját vemhes tehenéről szóló maliciózus igaztörténetet juttatott az eszébe. Végül itt jelendő, hogy néhány folklórszöveg a több órás beszélgetés folyamán véletlenszerűen, spontán jutott az adatközlők eszébe s lett a beszédfolyam része (egy cigányadoma, Baczoni ördöge, Berszán atya és a felvidéki pap esete), ezek száma azonban látványosan elenyésző (4–5%) a különféle induktív módon szóba került folklór jellegű közlések összességéhez képest.

Ha tematikailag tekintjük át a kirándulás két és fél órája alatt – a Pogányhavastól a Ciherek szádáig vezető út során – rögzített hangzó anyagot, már-már burjánzóan gazdag folklórtermésre lelhetünk. Ha a megörökített vagy csak megfigyelt különféle folklór árnyalatú jelenségek (tájszók, sajátos mondatszerkesztések) és a különféle gesztusok sorától el is tekintünk, a két és fél órás magnófelvétel tanulmányozása során összesen 77 folklórszöveget mutathatunk ki, s mindezt mindössze két adatközlőtől feljegyezve. A kirándulás kronológiai rendjében az alábbiakat:

1. Történelmi emlék (a pogányhavasi és széphavasi kápolnákról).
2. Történelmi emlék (itt járt Szent László).
3. Történelmi monda (Szent László pénze).
4. Történelmi monda (második világháború).
5. Történelmi monda/helynévmagyarázó monda (Szépvíz).
6. Történelmi monda (Szent László kútja).
7. Történelmi monda, eredetmagyarázó monda (Szent László megszilárdítja a köveket).
8. Történelmi monda/eredetmagyarázó monda (a Tordai-hasadék keletkezése).
9. Történelmi emlék (néhai szántóföldek).
10. Alapítási monda/helynévmagyarázó monda (Sántatelek).
11. Helynévmagyarázó (Mészkalanyok).
12. Falucsúfó (a csíkszentmihályi meszesek).

13. Bűn és bűnhődés/helynévmagyarázó monda (Barakasza).
14. Történeti monda (Kuruc pataka).
15. Adoma (cigányadoma).
16. Proverbium (szólás a székelyek büszkeségéről).
17. Helynévmagyarázat (Könyak).
18. Népdal első sora (A gyimesi hegyek...)¹²
19. Történelmi emlék (a Szent László-kápolna meghiúsult építési terve).
20. Történelmi emlék (a széphavasi kápolna épületmaradványai).
21. Történeti monda (a vizek leeresztése).
22. Történelmi emlék, családi eredethagyomány (A Bartos nemzetség).
23. Igaztörténet (Bartos János esete).
24. Kincsmonda-közlés (utalás a Csapóköve kincseire).
25. Igaztörténet (a békási románok önkényeskedése).
26. Hiedelem (a talált vasról).
27. Igaztörténet (a vemhes tehén és az állatorvos).
28. Kincsmonda (a Csapóköve kincsei).
29. Kincsmonda (a pucér fenékkal megkötött kincs).
30. Hiedelemmonda (a boszorkányos asszony és a békája).
31. Kincsmonda (kincses raktár).
32. Kincsmonda (az elégett arany).
33. Kincsmonda (a bojár kincse).
34. Adoma/vicc (az öregasszony aranyere).
35. Adoma (a bog arany: a székely a vendéglőben).
36. Kincsmonda (Borjúsnyaka).
37. Történeti monda, hiedelemmonda (Úz Bence jövendölései 1–5.).
38. Proverbium (román közmondás).
39. Történelmi emlék (egy pásztorbükki búcsú).
40. Történeti monda (Báthori Endre).
41. Történeti monda (A Rána nemzetség pusztulása).
42. Történelmi emlék (a Póra nemzetség eredete).
43. Hiedelemmonda (Baczoni ördöge).
44. Hiedelemmonda (Hurkár ördöge).
45. Adoma/igaztörténet (Pista Gyula).
46. Népdal (Hazamegyek, ha későn is...).
47. Adoma (csempésadoma).
48. Népdal (Párjával zeng a madár is...).
49. Népdal (Ha kimegyek...).
50. Népdal (A gyimesi hegyek...).
51. Népdal (Azt a gyűrűt, amit adtam...).
52. Népdal (Kimegyek a hegyre...).
53. Népdal (Megyen már a hajnalcsillag...).
54. Népdal (Dübörög a sebes gőzös kereke...).

¹² Mínthogy e népdal később – teljesebb formában – is előkerült, a statisztika összeállításakor csak egyszer vettem figyelembe.

55. Népdal (S én loptam el...).
56. Ballada (Ez az eső, jaj, de szépen csepereg...).
57. Népdal (Úgy még sose vót...).
58. Népdal részlete (Visszakaptál engem végül...).
59. Proverbium (szólás a részegségről).
60. Kincsmonda-töredékek (a bojár kincse).
61. Proverbium (szólás a házasságról).
62. Igaztörténet (Berszán atya és a felvidéki pap).
63. Történeti monda (Gyika vajda).
64. Történelmi emlék (az örmények Gyimesben).
65. Történelmi emlék (a régi hadiút).
66. Adoma (csempészadoma).
67. Történelmi emlék (sáncok a Ciherek századában).
68. Történeti monda (kutyafejű tatárok).
69. Hiedelem (időjóslás).
70. Adoma (két gyimesi nagygazda a bodegában).
71. Proverbium (szólás az itálról).
72. Adoma/igaztörténet (Koncos Jóska esete).
73. Proverbium (román közmondás).

Amennyiben az Úz Bence nevéhez fűzött folklórszövegeket különálló szövegegységeknek tekintjük (és ez a választás azért is követendőnek tűnik, mert azokat a két gyimesi adatközlő egymást váltva mondta el), összesen 77 folklóralkotással számolhatunk az esettanulmány tárgyát képező szövegben. Műfaji csoportosításban tán még szemléletesebbé válik a közölt szövegfolyamban található folklóralkotások helyi súlya:

Történeti monda: 17
 Történelmi emlék (dite): 11
 Alapítási monda: 3
 Családi eredetmagyarázó történet: 2
 Helynévmagyarázó monda, helynévmagyarázat: 5
 Eredetmagyarázó monda: 2
 Kincsmonda: 8
 Hiedelemmonda: 3
 Bűn és bűnhődés típusú monda: 1
 Igaztörténet: 6
 Adoma, vicc: 8
 Proverbium (szólás és közmondás): 6
 Falucsúfoló: 1
 Hiedelem: 2
 Népdal: 11
 Népballada: 1.

A fenti számokat összeadva az említett hetvenhétnél valamelyest nagyobb szám jön ki, lévén, hogy azokat a szövegeket, melyeknek kettős műfaji jellege nyilvánvaló volt, egy további alcsoportba, vagy egyszerre két műfajhoz is besoroltam. Így jártam el a családi eredetmagyarázó történetek kapcsán is, melyek mondái árnyalatú, nyomokban narratív elemeket tartalmazó közlések. Több történeti monda egyben eredetmagyarázó mondának (lásd a két Szent László-szöveget), illetve helynévmagyarázó mondának is tekinthető. Az egyetlen bűn és bűnhődés típusú történet eredeti rétege is voltaképpen a havasi helynév magyarázata. Több adoma esetében is nehéz lett volna eldönteni azt, hogy egy megtörténtnek beállított tipizált fikcióról, avagy éppenséggel komikus hangvétellő igaztörténetről beszélhetünk-e. Az Úz Bence próféciáit tartalmazó szövegcsoporthoz azonban tudatosan egyetlen helyre soroltam be: a jövődölések folklórbeli helyi értékét ugyanis ez esetben is azok történelmi színezete határozza meg, már csak azért is, mert e jövőbe vetített képzetek egy jelentős részét a már beigazolódott valóság-tartam múlt idejű patinája hitelesítette az adatközlők tudatában.

Mint az a korábban közölt két felsorolásból is kitetszik, rendkívül sokszínű és szerteágazó folklór tematika került terítékre a tárgyalt széphavasi kirándulás ideje alatt, mindazonáltal az is jól megfigyelhető, hogy néhány műfaj, illetve téma esetében megsűrűsödnek a közlések. Ilyen mindenképp a történeti tematika (17 + 11 szöveg), és azon belül is a gyimesi Szent László-mondakör/Szent László király emléke-alakja (6 + 1 szöveg), átlagon felüli terjedelemben (időtartamban) a kincs tematika (8 szöveg), továbbá már a kirándulást jellemző jókedv és fesztelen hangulat részeként a dalok (11 szöveg + dallam) és az adomák (8 szöveg) népes csoportja. A folklórszövegek elmondása közötti szünetekben elhangzó, azok „kötőszöveveiként” is értelmezhető szövegfolklorisztikailag semleges, hétköznapi jellegű és tárgyú közlések pedig a teljesség igényével száma venni, tipológiailag rendszerezni szinte lehetetlen, ám néhány hangsúlyosabb, vissza-visszatérő elem mégis kimutatható (aktuálpolitika, agrárgazdasági kérdések, a magunkkal vitt ital és a részegsége utaló, továbbá a bejárt tájra, a természeti környezetre vonatkozó reflexiók).

A két gyimesi útitárs által elmondott mondák között, mint azt már többször is jeleztem, kiemelkedően nagy helyi értékkel bír két témacsoport: a Szent László-mondakör és az elrejtett kincs hagyományköre. Szent László mint a gyimesiek történelmi emlékezetének első számú népi hőse, a mondákban a felsőloki részeken még a gyimesi átlagnál is sűrűbben fordul elő, ami részint a gyimesieket kibocsátó Székelyföld földrajzi közelségének tudható be (lásd a közeli Szépvíz névmagyarázó mondáját, a település római katolikus templomának Szent László-patrocíniumát, továbbá a szent királylyal kapcsolatos különféle csíksomlyói kulturális emlékeket),¹³ nagyobb-

¹³ Lásd: KÖVÁRY, 1857, 107.; ORBÁN, 1869, II, 75–76. A csíksomlyói kegytemplom főoltárának oldalán manapság is látható Szent Lászlónak egy újabb keletű, életnagyságú szobra. A szomszédos Csobotfalváról származik a 17. századi körmeneti zászló, amelyen a vizet

részt azonban helyi fejlemény, illetve olyan archaikus hagyományelem, ami még a 18–19. század előtti felcsíki Szent László-mondakör számos, a Székelyföldön már feledésbe merült, ám a gyimesi telepések körében továbbélő motívumát örökíti meg.

Egy a közelmúltban publikált tanulmányomban már jeleztem a Széphavas tetején emelt kápolna látványának/emlékének hatását a környékbbeliek szájhagyományára (MAGYAR, 1996). Valójában azonban két középkori kápolna meglétével is számolhatunk, hiszen Losteiner Leonárd ferences rendi krónikás és Orbán Balázs egyaránt említést tett mind a Széphavas, mind a Csíkszékhez közelebbi Pogányhavas ormán álló kápolnáról. LOSTEINER *Chronologia* című kéziratos művében¹⁴ szól arról is, hogy voltaképpen a pogányhavas kápolna bírt Szent László-titlussal, míg a Széphavas tetején emelt kápolnát a Szentlélek tiszteletére szentelték. Minthogy azonban a széphavas építmény később indult pusztulásnak, a pünkösdi búcsúk és az ahhoz időben közeli június 27-i búcsúk révén a környékbeli népi emlékezet a széphavas épületet (is) mind inkább Szent László alakjával kötötte össze. Igaz, Tankó Fülöp is hallott még arról, hogy valószínűleg a pogányhavas kápolna volt Szent Lászlónak szentelve – a környékbeli gyimesiek tudatában azonban túlnyomóan és máig hatóan a széphavas verzió rögzült.

E kápolna/kápolnák építési idejét csak találgatni lehet, ám szinte bizonyos, hogy a Szent László-kultusz középkori fénykorában, valamikor a 14–15. század folyamán építették azokat, a régi, Csíkból Moldvába átvezető országút mentén, pazar természeti környezetben és nyilvánvaló szimbolikus céllal, hiszen e két szent épület tárgyi valójában mintegy örködött Erdély, az ország egyik, idegen népek által leginkább háborgatott határszakaszán. Az is elképzelhető, hogy a Szent László-kápolnát éppen egy ilyen nomád betörés feletti győzelem, netán éppen a diadalmas 1345. évi moldvai hadjárat emlékére emelték; ez persze nem több egy gondolatkísérletnél, mindenesetre hasonló, történelmi események emlékére emelt templomokra és kápolnákra bőven találni példát a Székelyföldön.

Orbán Balázs leírásából tudjuk, hogy a 18. század közepén még népes búcsúk tartattak a pogányhavas kápolnánál (ORBÁN, 1869, II, 76.), tehát ekkor még biztos, hogy állt. Romlása összefüggésbe hozható azzal, hogy az 1840-es években megépülő új országút már elkerülte a Széphavast és a Pogányhavast, s ezáltal mind kevesebben keresték fel, de mint Gegő Elek feljegyezte, már az 1830-as évek elején is elhanyagolt, romos állapotban volt (GEGŐ, 1838, 11–12.). Így talán érthető, hogy a 19. század közepére

fakasztó Szent László álló alakos barokk képe látható (KERNY, 2008, 562.). A Kissomlyó hegyén található Salvator-kápolna közel egykorú festett karzatán a Patrona Regni-ábrázolás részeként, az államalapító királlyal párban látható Szent László naiv vétetésű ábrázolása. Továbbá megjegyzendő, hogy a Szépvízzel határos Csíkszentmihály középkori templomában a 20. század folyamán került újra napvilágra a Szent László-legenda falképciklusának két töredékes jelenete.

¹⁴ A csíksomlyói ferences kolostor kézirattára őrzi. Ez az értékes forrásmű őrizte meg egyebek mellett a somlyói középkori kegytemplom épületének rajzát is.

miért szorult háttérbe a felcsikiak vallásos érdeklődésében, s ezáltal az a folklóranyag is, ami eladdig hozzá kapcsolódott. E folyamat a gyimesiek körében szerencsére nem zajlott le, aminek fő oka az elzártág mellett első-sorban az lehetett, hogy mint hegyi emberek, gyakran megfordultak a két kápolna romjainál, elsősorban a széphavasinál, ugyanis míg Széphavas és a környékbeli erdők, kaszálók a 20. századra többnyire a felsőloki egyházközséghez tartozó csángók tulajdonába kerültek, a Pogányhavas környéke máig is a csiki székelyek birtoka.

E széphavasi/pogányhavasi mondakör alapszituációja a Torda környékihez hasonlóan a pogányok elleni harc. A környékbeli földrajzi elnevezések némelyike (Pogányhavas, Tatár-hegy) az emlékét is megőrkítette e mondabeli ellenfeleknek. E mondák jellegzetessége, hogy túlnyomórészt helyi mondák olyan értelemben is, hogy rendszerint a (manapság látható) kápolna helyére, környékére lokalizálják a harci cselekményeket. A Pesty Frigyes kéziratos helynévtárában olvasható adat szerint a Ciherek száadában, a régi országút gyimesi oldalán ma is látható földhányásokat a nép a 19. század közepén Szent László-kori sáncoknak vélte.¹⁵ Valaha tehát ez is a széphavasi mondakör tájökölógiai része volt.

A gyimesi Szent László-legendárium elemzését különféle helyeken már több alkalommal is elvégeztem (MAGYAR, 1998a, 1998b, 2003, 161–186.), ezért itt csak azokra a helyi mondaképző elemekre kívánok újólág kitérni, melyeknek a mondahagyomány kialakulásában, fennmaradásában kulcsfontosságú szerepük lehetett. Az említett földrajzi nevek és helyek, valamint kultúrjavak mellett ilyen volt az a forrás (Szent László kútja) is, amelyről a Farkasok pataki történetmondó úgy tudta, hogy ilyen forrás a Pogányhavas közelében kettő is volt (s meglehet, igaza volt). A gyimesi Szent László-legendárium annyiban csonka, hogy a vízfakasztás csodája mondaként már csak elvéve szerepel benne (és akkor sem a legendakör szerves részeként). Pedig valaha sejthetőleg ez a mondatípus is a gyimesi (felcsiki) mondakör része lehetett, ugyanis a 19. századi feljegyzések még a legendakör részeként tettek említést a Pogányhavas oldalában található, a tárgyalt kirándulás alkalmával is felkeresett Kúpüs-kútról,¹⁶ közelében a sziklában látható nyomokat is megemlítve. E havasi forrás, mint láttuk, még manapság is létezik, máig is e néven ismerik a környékbeliek, helyét azonban már csak kevesen tudják egészen pontosan. S bár Szent Lászlóval kapcsolatos eredetet nem fűznek hozzá, vizét átlagon felüli tulajdonságúnak tartják, nyilvánvalóan azért, mert a kút a mondák szerint már László idejében is létezett, és a király maga is járt mellette (ivott a vizéből, megpihent mellette).¹⁷ A Kúpüs-kút

¹⁵ PESTY Frigyes kéziratos helynévtára, 1864. Gyimesfelsőlok. Gegő Elek leírásában török elleni sáncokként említetik (GEGŐ, 1838, 12.). Hasonló, Szent László tatárok elleni harcival kapcsolatos sáncokat említ a 17. századi *Codex Bandinus* is a moldvai Barlád mellett (DOMOKOS, 1987, 359.).

¹⁶ PESTY Frigyes kéziratos helynévtára (Gyimesfelsőlok, Csikszépvíz); ORBÁN, 1869, II, 75.

¹⁷ 1995-ös Ciherek pataki teremunkám során egy adatközlő e forrást „Szent László kútja”

legközelebbi analógiája a maroszséki Nyárádszentlászlóról ismert, ahol a falu határában említett Királykút szintén mindössze arról nevezetes, hogy Szent László egy vadászat alkalmával ott pihent meg (ORBÁN, 1870, IV, 61.), ám vízfakasztásról sem Orbán Balázs monográfiája, sem a későbbi folklórgyűjtések nem tettek említést.

Szembetűnően gazdag ellenben a gyimesi Szent László-mondakör azon szövegekben, melyek az e tájon fennmaradt, Lászlónak tulajdonított sziklában látható nyomokról számolnak be. Értéküket növeli, hogy egytől-egyig helyi mondák, s mind földrajzilag, mind tartalmilag számos variánsuk léteznek. E folklórszövegek legnépesebb csoportja természetesen ugyancsak a Pogányhavas/Széphavas környéki mondái eseményekhez köthető. Egyes történeti adatok a széphavasai kápolna közelében is szólnak olyan kőről, amelyben Szent Lászlótól eredő nyomok láthatók (GEGŐ, 1838, 12.; ORBÁN, 1869, II, 75.), a legtöbb adat azonban a Pogányhavas oldalában található Kúpüs-kút környékére utal. E nyomokról már Losteiner kéziratos műve is szót ejt, Gegő Elek pedig a 19. század harmincas éveiben Moldva felé tartva, mint írja, látta személyesen is. Harminc évvel később Pesty Frigyes helyi adatközlői e nyomokról még részletesebben szóltak:

Pogány havas, mellyet a pogány törökök elleni álló helyről használták a székelyek, Szent László, azon havasi nyak melyen Szent László ős Apostoli királyunk Lovának 2 hátulso lábanyoma és vizeles helye egy megmozdíthatatlan és vassal vághatatlan kőbe látható jelenleg is a holis a nevezett király tiszteletére régi időben kápolna állott melynek romjai mostan is láthatok.¹⁸

A későbbi forrásokban és mondaszövegekben sem a vághatatlan kő motívuma, sem a lóvizeles nyomának említése nem bukkan fel többet, ezek tehát olyan archaizmusok vagy színes egyéni változatok, melyek az idők folyamán kikoptak a köztudatból. Gegő Elek a kocsisa által mutatott kőben a ló „nyomdokát” említi, míg Orbán Balázs két – lóláb nyomához hasonló – bemélyedésről adott hírt. Az utóbbi években gyűjtött mondaszövegekben egy nagy lapos kő kapesán adatközlőim szinte egyöntetűen csupán egyetlen pata- vagy patkónyomról tettek említést – amit utóbb, mint láttuk, a tereptapasztalat is igazolt.

Folklorisztikailag nemkevésbé értékes és sokrétű a kincsmondák azon népes csoportja,¹⁹ mely még csak nem is meríti ki teljes mértékben a két

néven említette. A forrásról a csíki Szépvízen is említést tettek, sőt arról is tudni véltek, hogy László ott itatta meg a lovát.

¹⁸ PESTY Frigyes kéziratos helynévtára, 1864. Csikszépvíz.

¹⁹ A kincsmonda-gyűjtéseket tartalmazó kortárs folklorisztikai irodalomhoz lásd: ARORA, 1987; JOHANSEN, 1991. (Mexikói és dán példák.) A rejtett kincsek eddigi egyetlen tematikus katalógusát arizonai folklórszövegek alapján az amerikai Granger állította össze (GRANGER, 1977).

gyimesi útitárs, kivált a Farkasok pataki mesemondó kincsmonda repertoárját (lásd: talált kincs, Dárius kincse, Guntram-monda). Egytől-egyig olyan helyi mondák ezek a történetek is, amiket a gyimesi népi képzelet konkrét helyhez (Csapókőve, Borjúsnyaka, Keskeny száda, Kabala-hágó, Farkasok pataka, Úz völgye), és konkrét személyhez társított, részint a bennük való hit valóságtartamának igazolásául. Tankó Fülöp többször is elmondta, hogy Szent János nap reggelén a háza fölötti hegyoldalból már néhány alkalommal, így 2007 nyarán is megfigyelte, hogy melyik az a pont a Csapókőve keleti oldalán, ahol azt hajnalban legelőször süti meg a Nap, és ahol sejteni lehet a megnyíló kincses barlangot. Míg például a Csapókőve vagy a régi országút mentén rejtőző kincsek elrejtése az élő emlékezettel már el nem érhető múltba vezet, több, kincsről szóló történetet a közelmúlt lokális történései ihletettek. Az Úz völgyében véletlenül megtalált, ám időben fel nem ismert, fába rejtett aranyról (lásd: Pusztaiék kincse) szóló történetet kifejezetten a családi szájhagyomány őrizte és örökítette meg.

A családi szájhagyománytól aligha függetlenül Ciherek pataki útitársunk mély hite, meggyőződése a Kabala-hágó közelében említett – s a visszaút során felkeresett – sziklaüreg kincsrejtő voltát illetően. Ez az abban szereplő motívumok tekintetében igen összetett helyi kincsmonda (lásd: elrejtésének körülményei, a helyet felkereső idegen kincsről, kincsörző szellem, a kincs megszerzésével próbálkozó, ám kudarcot valló helybeliek esete) már útitársunk édesapjának, Póra Péternek a történetei között is szerepelt (MAGYAR, 2006, 91–92.), és bizonyára hallotta a hasonlóképpen jó történetmondó hírében álló nagybátyjától is, aki maga volt az a fiatal légenyke, akit – a hagyomány szerint – kötéllel leengedtek négy méter mélyen a „szellőző” lyukba, mígnem a légnyomás/a kincsörző rossz szellem (szuronyos obsitos katona) ki nem vetette onnan. E régi országút menti üreggel kapcsolatos kincshistória a széphavasi szövegkorpuszban két alkalommal jelenik meg, másodjára akkor, amikor a visszafelé tartó úton, leszállva a szekérről, felkerekedtünk a szóban forgó hely újult szemrevételezésére. Az addig felhőtlen hangulatú, kedélyes kirándulás e ponton – a dialógusokból is jól érezhetően – megváltozott, s a szinte kitapintható feszültség és izgatottság majd minden jelenlévőt hatalmába kerített. Megélve azt, amit jobbára csak a 18. századi törvényszéki jegyzőkönyvek, 19. századi hírlapi beszámolók, továbbá 20. századi folklórközlések és a különféle kincsről szóló kéziratok örökítették meg: az életszituációt magát, amikor a kincsről való esélyét érzik a rejtett kincsek megtalálásának. Mi több, e beszédhelyzetben valamiképpen minden, még a mesélők által is korábban félig-meddig narratív elemként kezelt motívum „életre kelt”: lett légyen az a kincsörző szellem hiedelme, az a motívum, hogy a földbe ázott aranyak szellőznie kell, azon meggyőződésig bezárólag, hogy az üreg mélyén rejlő kincs átokkal lett eltéve. Akárcsak – tehetjük hozzá – a Farkasok pataki kincsrejtő öregasszony esetében,²⁰ akinek

²⁰ Típuszámát lásd: BIHARI, 1980 (B/II. 4.).

ezen hiedelemcselekvését, az elbeszélte eset valós megtörténtét az illető személy széleskörűen ismert boszorkányos híre hitelesítette.

A fenti elemzés, valamint az itt közreadandó szövegtörzsek mint néprajzi esettanulmány egy több szempontból is atipikus, ám mégis markánsan hagyományos jellegű folklóresemény, gyűjtési szituáció dokumentációja kívánt lenni, olyan ritka alkalomé, amely egyszerre volt hiteles, és autentikusságát megőrizve is különleges. Mondhatni még egy közel két évtizede intenzív terepmunkát folytató folklórkutató esetében is az úgynevezett kegyelmi pillanatok egyike. Az elemzés során természetesen nem térhettem ki a tárgyalt gyűjtési alkalom és a dokumentált szövegtörzsek minden, néprajzilag is figyelmet érdemlő részletére (arra egy önálló monográfia is minden bizonnyal kevés lenne), céloim részint maga a megörökítés volt, az értelmezés keretein belül pedig azon megfigyelések dokumentálása, hogy milyen az, amikor jelenidejűleg életre kel, sőt jól érzékelhetően működik is egy-egy tradicionális folklórszöveg.

FÜGGELEK

Kirándulás szekérrel a Széphavasra

Résztevők: Tankó Fülöp Gyugyu (GY), Póra Barnabás (PB), Magyar Zoltán (MZ) Ozsváth Imola (OI), Póra Pál Péter (PPP) és Balogh Imre (BI).

[...]: fél percnél hosszabb természetes szünet a beszélgetésben.

*

[*A társaság a Küpüs-kúttól szekéren elindul a Széphavas irányába.*]

MZ: Akkor hát Gyugyu bátyám, úgy hallotta, hogy a pogányhavas volt a Szent László-kápolna?

GY: Én úgy hallottam, hogy a pogánhavas kápolna. Nahát lehet, hogy az. De nem lehet tudni, mert semmi maradvány nincsen. Még ha valami vóna, de lássa-e, Zoltán, hogy a téglá hol van a Pogánhavason. Azt valahonnan hozták.

PB: Én azt mondom, hogy ha a Széphavas kápolna vót, az a király [*Szent László*] imádkozott benne, igaz-e. Annak a királynak itt a hegyen valahol szállása kellett legyen, nem? Hát az Budapestről vaj Esztergomból, vaj Székesfehérvárról, hol vót a királyság régebb...

GY: Nagyváradon lehet...

PB: Igen, de régebb nem Budapest vót a Magyarország királyi helye, hanem vót Székesfehérvár vaj melyik, Esztergom, Veszprém, melyik királyi város. Onnan nem jött el ide Széphavas tetejére, hogy misét hallgasson... vaj imádkozzon. Annak itt valahol kellett legyen épületje.

GY: Én szerintem nem is azért, hogy eljött vóna minden évben, csak ahogy győzött, annak a tiszteletire építettek egy kápolnát. Az lehet, hogy a király aztán nem is járt.

MZ: Na de hát ha a pogányokkal harcolt, akkor azzal nem Budán harcolt, azokkal itt harcolt.

GY: Dehogy! Amit mondtam, itt a hágón jött ki Szépvízárról. S a pogányok üldözték. Aszondta a katonáinak, hogy – mer vót pénz –, nyeregkápából ki a zsacsót, s kezdték szórni el, s pénzsomjasok vótak a tatárok.

PB: Pogányok...

GY: Pogányok... és akkor le a lovakról, s kezdték kapdosni fel, s akkor visszafordultak a László katonái, s lekasabolták. Kardra vették, mer hirtelen nem tudtak elmenekülni, mert a lovakot szanaszét hordták.

PB: Az úgy, mint az első világháborúba, mikor a német katonák a Szeret folyóba fürödni... fegyverszünetet kértek, s bementek fürödni a Szeret vizibe, s akkor a román katonák orozul az egész németet belelőtték. Csak egy-két őr maradt a fegyverek mellett, mert mindenki... hogy a por s a mocskok, hogy tisztálkodjon meg, a Szeret vizibe belémet, s akkor a román katonák orozul belélőtték az egészet. Hát akkor a Szent László katonái is úgy csináltak a pogánokkal.

GY: Há igen, hát úgy győztek. Úgy győztek. S osztán innen, né, tértek vissza. Akkor vót a ló elfáradva, akkor mondta Szent László: „Igyál lovam, ebből a szép vízből!” Abból kezdődött a Szépvíz falu osztán.

MZ: Na és hát ugye most innen jövünk a Köpüs-kúttól. De ezt mondják Szent László kútjának is. Miért?

GY: Hát mondják: Szent László kútja. De még van egy, az a Szent László kútja. Benn a csucson belül. Ahol indul fel a hegyre. Ott hallottam, hogy egy Szent László-kút van. De én se... járhattam, csak nem tudtam, a név nincs felírva, járhattam [ott], mer itt minden hegyen jártam.

MZ: Na de itt a kútnál ezt ő fakasztotta, vagy ivott csak a vízből?

GY: Hát lehet, hogy nem fakasztotta, csak ment, s lehet, hogy a kő lágy vót, s a ló rálépett, s csak lássa, az egyik lába látszik, mer a kő nem vót nagy. Akkor így van a szájhagyomán, hogy akkor mondta, hogy: „Vagy légy erős, vagy légy lágy!” Akkor erősödött meg a kő. Mint a Tordai-hasadékról es tetszett hallani?

MZ: Igen.

GY: Na, hogy üldözték a pogányok. Odáig. S akkor feltekintett: Uram, ne hagyj el! De: a hegy elnyilott, s ő Szent László átment a csapatjával, s úgy maradt, hátrébb maradt az ellenség. Így hallottam, osztán... ezen-ezen nagyon is csudálkozok, hogy hogy lehetett a'. Két hely lehetett...

Né, itt látszik, Zoltán, a szántóföld. Itt vagy pityóka vagy rozs, ilyeneket termeltek. Pityókat.

MZ: Miért ilyen magas helyre?

GY: Mert belül víz vót. S erdő.

PB: Erdő!

GY: A Gyimes völgyin ulyan vót, hogy csak a Tatros vize kanyargott a fák között le. Ott gyalogszerbe se lehetett vót. Osztán azért híják Sántatelekinek, hogy egy valami sánta ember biztosan menekült, ott meghúzódott, s egy telekszerűségbe. Azér hívták Sántateleknek, hogy az ember sánta vót s a teleken vót. S osztán elszaporodott.

[Szekerezés csendben...]

Ennek a hegynek a belső felin, nem itten, ez iránt van az az öreg erdő. Itt úgy híják, hogy a Mészkalanyok. A szentmihályiak onnét termelték a követ ki...

PB: Ott is olyan mézskő van, érted-e, mint nálunk, amilyen mondtam, hogy van.

GY: De itt csufondarósságból többen égették a meszet.

PB: A szentmihályiakat úgy hívták, hogy a meszesek.

GY: Igen, most is szájhagyomány, úgy csufolkodnak a szomszéd falusiak.

PB: A madéfalviak a hagymások...

MZ: S merre van az a Barakasza [*mely határrészről már korábban, odafelé menet vót szó*]?

PB: Ez Laposzavas... Mondja, Fülöp bá!

GY: Hát te is biztos így hallottad, hogy vót egy nagy birtok ott. És jó gazdaember vót, s a fiainak elosztotta: egyik rész ehöz, s a másik a másik fiutestvéré. S egyik huncutabb vót: hát vaj a határt nem jó helyre tette, vagy mi, essevesztek a határon. Itt a határ s ott a határ...

PB: Igen, s amelyik huncutkodott, az ment el a kaszával, s azt mondta, hogy: a határ itt van! – ahol nem a rendes határ vót. A huncutabb vót a kaszával, s akkor így a kaszát így ahogy felfogta a nyelével, a kasza vót felül, s fel akarta bökni, hogy: itt van a határ! S így a kaszát elfelejtette, így besírtette, ő bele akarta döfni a földbe, hogy itt van a határ, úgy a fejit levágta a kasza. Saját magának a fejit levágta.

GY: Bara nevezetűek vótak, osztán a kasza csak pótlékból került oda a névsorba.

OI: Itt milyen szép virágok vannak!

PB: Igen menedékes itt [*a szekérel*]. Sok helyt nem kaszálják már ezeket a részeket.

MZ: Ötven év múlva hogy lesz?

PB: Egy-két juhsereg fog jární minden területen.

GY: Hogy az Unió [*Európai Unió*] mit hoz? A bozótos hamar felveti.

PB: Az Uniónak az az elve, hogy az egyik bognár a' ne legyen, érti-e, kőműves. A kőműves ne legyen pék. A pék ne legyen kovács... Az azt jelenti, hogy az egyik hogy ha állattal dolgozik, az nem dolgozhat kenyérsütéssel, s ez így lesz megoldva, hogy annak a bizonyos állattartónak az állatai nyilván lesznek tartva. Ő mikor be fogja adni a vágóhídra az állatait, amennyi pénzt kap abból, azt meg fogják adózni. Úgyhogy nem lesz adómentes eledel. Ennek ez a politikája.

GY: Mint mikor bé kellett szógáltatni.

PB: Há igen, beszógáltatták, de kifizette-e, s adtak előlegbe kukoricát, adtak gabonát, bármilyen, hogy hizlald fel az állatot. Most nem adnak semmit.

[*Szekerezés csendben...*]

PB: Vajon el lehet-e menni ezen a kerek úton? A balon.

GY: Hát ott vót egy kapu, de ugyanoda menen. Az csak dőcögés.

MZ: Jaj, hát nem kell felmenni a Széphavasra, felmegyünk oda gyalog!

PB: Igen, de lemennőnk a hegyen, érted-e, szekéren, csak nehéz, a fákat ott kikerülni nem könnyű.

GY: Azért mondják, hogy Erdély, mert mindenütt fenyőerdőt látunk.

[*Feltűnik újra a Széphavas kopár tömbje. Szekerezés csendben...*]

PPP: Apja, itt kié ez a kaliba?

PB: A Zsolti Péteré. Amelyik Kálmán Emrééken feljül lakik. No, álljunk meg! Melyik legén marad a lovakkal?

GY: Ezeket a görcsös fákat, lássa-e, Zoltán, mind a vihar csavarta ki! Jáhor ez, úgy híják ezt a helyet, Jáhor. S Kuruc pataka. Van egy borvíz lent itt a patakon.

PB: Nagyenyeden fejbe verték a labancokat, ugye? Hallottad-é, te Zoltán?

MZ: Mit?

PB: Hah, a diákok...

MZ: Miről jutott az eszedbe?

PB: Há a kuruc szóról. A kuruc meg a labanc.

[*Szekerezés csendben...*]

PB: A cigán mondta a purdénak, hogy mennek házalni s kérnek. A cigán szégyellte, mondta a purdénak: – Ne kérjél, te! S cigányul mondta, hogy: – Zsebe, zsebe! Kérjen, kérjen. [*Nevetés.*]

[*Szekerezés csendben; a szekeret húzó mén nagyokat nyerít, mikor meglát egy az út szélén legelésző kancát...*]

MZ: Mindegyre a régi országúton jövünk?

GY: Igen.

PB: Igen.

GY: Még oszt elromlott, meg begazosodott, s akkor kezdtek ismét tenni egy-egy fát.

[*Szemben kirándulók tűnnek fel.*]

PB: Ezek nem erdélyiek, ezek magyarországiak, igaz-e?

GY: Biztos!

OI: Messziről látszik.

GY: Ezek a turistajelzésen jönnek.

PB: Ezek onnan vannak, ahonnét, ahol a Maros vize messze feltörik.

[*Szekerezés csendben...*]

GY: Ágyugolyó se tudná úgy kiütni [*egy szél által kicsavart fára mutat*]!

PB: Az embert hogy szétütné!

GY: Hahaj!

PB: Pedig most vót.

MZ: Ez a mostani [*a megelőző napokban Udvarhelyszéken átélt*] vihar?

OI: Még friss a fa!

[*Szekerezés csendben...*]

MZ: Ez a terület is a gyimesieké volt?

PB: Nem, ez a szentmihályiaké. Há van a gyimesieknek is egy-egy darab, egy-két hektár.

MZ: S ez most egyáltalán nincs megkaszálva?

PB: Hát még ideje nincsen, mer július 20-tól szoknak jönni ki ide a hegyekre kaszálni. De hát azok nem jönek. A csiki falvakból a fiatalok úgy el vannak magatartása, hogy nincsen itthon 10%-a. A székelységnek van egy olyan büszke megatartása, hogy egyszerre kikönyököl, na érted-e, két ablakon. Ugyhogy elmennek, a németeknél rengeteg székely gyerek dógozik, kapnak több pénzt, s akkor jönek, s vásárolnak érte reszeket s területeket. Az a másik kinn van-e [*a közelben szénamunkával foglalkozó csoportra mutat*]!

[*Megállás szekérral, lekászálódás a szekérről, indulás gyalog tovább fel a Széphavasra.*]

MZ: Vasárnap dolgoznak... Székelyek vagy gyimesiek? Fülöp bátyám, vasárnap csinálják a szénát... Csikiek vagy gyimesiek?

GY: Inkább gyimesiek talán. Komját vagy sántatelkiek. Nem tudom, na, mert nem ismerem így távolról. Inkább komjátiak, sántatelekiek. Még átnyúlik a területjek. De tavaly nem vót megkaszálva, lássa. Mekkora hatalmas fű...

MZ: Előttünk ez a Széphavas?

GY: Igen, ide ki a csúcson van a kápolna helye... Van egy ösvény es, né, hogy jártak vót ki. A múlt hónap 27-én, Szent László napján szoktak misét tartani.

MZ: Miért mondják Széphavasnak?

GY: Nem tudom. Biztosan, hogy szép a táj vagy ehez hasonló. Minden helynek van egy neve. Na azt úgy híják, Kőnyak. Azért mondja az ének es, hogy: A gyimesi hegyek kőből vannak rakva. Hát lássa, minden csúcson csak kőszálak. Kősziklák. Ha tetszik látni s tudni, a Tatros völgye ahogy lemegy, a bal fele milyen csucsos, hogy csúf hegyek vannak el egészen, ameddig ellát. Má a jobb felin olyan szép hegycsucok vannak, átnyúlik a román, a bákói határig.

[*Csendben gyaloglás fel a hegytető irányába...*]

GY: Hogy így gyaloglunk, veszi észre, Zoltán, hogy milyen mohás. Milyen ruganyos, mint a szivacs.

MZ: Ez áfonya! Fekete áfonya.

GY: Igen, s sokszor nem vót megkaszálva, s azért ilyen vastag moha kerüt ide.

PB: Ez az András Emrée [*egy kaszálóra mutat*]!

GY: Csakugyan!

PB: Hanem ott van a kápolna helye!

GY: Igen...

PB: Az ott van!

GY: Ott van. Lássa, eltévedtünk.

MZ: Az ott a Csapóköve?

GY: Igen. Lássuk-e, hogy elnéztük a tájat. Nem baj...

PB: Még kereszt es van csinálva.

GY: Berszán Lajos... emlékszel-e, mikor megkezdődtek ott a bucsuk?

PB: Berszán Lajos [*a volt gyimesfelsőlóki plébános*] esszeszedte vót a pénzt...

GY: Nagy perselyt... én mondtam Zoltánnak valamelyik évben, hogy...

PB: A pénz odaveszett, s a kápolna se épült meg.

GY: Belétette az Erzsébet-gimnáziumba.

PB: Akkor még nem vót a gimnáziumnak helye, hire-helye se.

GY: Vót egy nagy szálvány itt Barakasza patakában, s a szentmihályi gazdák, no, mert már a kollektív fel vót bomolva, odaigérték, hogy szállítják, embererő, állaterő, s javakat adnak. Ide egy kápolnát. Igen, de megharagudtak az emberek, mert becsapódtak, a sok perselypénz felgyűlt, és következőbe hát csak nem építkezés... mer a rajzot láttam... Láttad-e magad, Barni, a rajzát?

PB: Nem.

GY: Ulyan lábbal vót, mint a somlyai nyeregbe. S ő azt hirdette, prédikálta, Lajos atya, hogy ulyen kápolna fog rea épülni, hogy az eső se ver, s a Nap se süt be. Na de a Nap süt, ulyan lett belőlle. A székelyek ugy megharagudtak, Szentmihály, Ajnád, már az ők területjiken vót, hogy osztán nem kezdtek jöni a búcsúra se. Hogy nem mozdított Lajos atya semmit.

PB: Nem es jönnek most se.

GY: Nem! Egy évbe el vótunk itt Szent Lászlókor: egy csiki székely vót ki. Pedig előre keresztaljával jöttek, itt ezen a vögyön is, más sorkon is, így mondvá, úgy híjuk az ilyet, sarok. Na, itt a határ.

MZ: Elég kár, hogy nem épült meg.

GY: Tudja, mikor ezt elprédikálták, ösztöne vót a népnek, mer több százan vótak itt.

MZ: Igen, emlékszem.

GY: Na! Több százan vótak. S jó hangulat, s étel-ital, s ki-mit, na mind a búcsún. Eljött az ember. És osztán csakugyan én magam es ugy leunatkoztam, mert félrevezette a népet.

PB: Igen, a pénzt egyebüve elkötötte. Vannak ezek a kendők, amit a fehérnépek viselnek, azt az egy, régi pénz vót még, a százások, ötvenesek, azzal egy pénz gyűlt ott, és ugy szedték össze. A pénz ugy elment...

[*A társaság felér a hegytetőre a kápolnaromromhoz.*]

GY: Ej, de szigorú keresztet csináltak! Eljött vót, amikor emlékszek, megigérték, hogy milyen kápolna lesz.

PB: Boltív vót az eleje...

GY: Hozott Magyarországról egy kövecskét. Egy ekkora kövecskét hozott Magyarországról ugyan, Magyarországon nem tudom, milyen helyt van Szent László-kápolna. Abból vették ki a követ, s elhozták, hogy ide, annak a tiszteletjire. Ezt ő hirdette. Mert vót egy egyén, aki elhozta. Ilyen szalaggal [*nemzetiszínű szalaggal*] vót átkötve...

PB: Jó nagy vót ez, nem es kápolna vót, mert templom vót!

GY: Hogyne lett vóna nagy! Azt akarom mondani, Zoltán, hogy ez a Balogh Péter, amelyik le vót nálam este, s ennek a gyerekeknek [*BI*] az édesapja, aszondta, a nagymamája '70-be halt meg, s már akkor es hetvenöt éves vót. Aszondta, hogy leánkák vótak, pásztorkodtak, mert bényúlt Sántatelekibe. Pásztorkodtak,

s még a szenteltvíztartó, az öntvényyszerűség vagy faragott kő vót, még fungált, s a gyertyatartó. Igen, de hát nem vót, el vót rombolva. Hogy kőből vót-e, miből vót-e, de hát valami csak vót, mert ne, a fundamentum!

PB: ... Kilenc, tíz, tizenegy, tizenkettő, tizenhárom [*lábbal méri a kápolna hosszát*]... Tizenöt-tizenhat metres épület! Így írják-e ott?

GY: Nem tudom, a mértéket nem írták, há senki sem írta.

MZ: Nem nagyon volt ennek így írásos emléke...

GY: No, itt jártak azok a nők [*a kirándulók*], amit találtunk, no, virágot tettek. Nézzed csak, Imre, hogy friss-e az a piros-fehér-zöld szalag?

PB: Hat méter széles [*a kápolna*]!

GY: Hát akármilyen régi, hát Magyarországról járt itt valaki.
A Hargita újságban meg vót jelenve s ki vót téve, hogy né, ilyen alakra lesz. De nem ez a típus vót.

PB: Melyik magasabb a két hegy, Pogánhavas meg ez?

MZ: Az a ritkásabb hegy? A Laposhavas s a Pogányhavas...

GY: S ott fent Szellő a legmagasabb [*délkelet felé mutat*]. S oda el, ameddig ellát, az az egerszéki hegyek. És ott a Tusnádi-szoros, né. Ott ahol van a nyereg. Ugy tetszik, hogy csak hágót húz, de mégis lejt. Ott vót egy valami... csak akkor történelmet nem nagyon olvastam, hogy egy osztrák mérnök vót, aki azt – hogy katonatiszt vót vagy mi vót –, hogy így mondták, elrobbantotta [*a hegyet*], s le kezdett szállni. S Tusnádon tetszett járni, Ujtusnádon vót a Nagytusnád felett a homokbánya. Hát azt mind onnan sodorta le, Zoltán – jó hogy így el tudtam jönni magukval! –, az a köszikla, mikor na, vízözön vót, vagy mit tudom én, mi sodorta s örölte, s a' lett a tusnádi homok. Országszerte s még külföldre es vittek abból a homokból.
Ez itt ilyen lövészárók, Zoltán, ezt tetszik ismerni.

MZ: Ez is.

GY: Futóárok inkább. Lövészárók, futóárok, ez egyforma.
Ez Komját pataka [*mutatja*]. Az Bodhavas pataka.

MZ: Ez pazar kilátás! Nem felejttem el, amikor először láttam...

GY: Há hógyne! Dehogy felejtí!

PB: Lássá-e, Fülöp bá, ott vót, az még gazdag gyerek vót, amelyiké Bodhavas egésze vót. A Bartusé. Aztán felszállott vót Gyurika Józsi. Ezek azé Pórák, hogy Gyurika Józsi, nagyapámnak a bátyja jött fel Ilonára. Bartos Ilonára.

GY: Ügye!

PB: Há persze. A Bodhavas egészenn az övé vót.

GY: A gerinctül errefelé vagy tul is?

PB: A verőfény, érti-e, az észokba, amennyire ki van jöve.

GY: Igen, igen.

PB: No de a verőfény fel végig.

GY: Ajjajajj...

PB: Nézze meg, milyen terület vót.

GY: Ott a pásztorgyerek meg tudta enni a túrőspuliszkát. Vót idő.

PB: Há vótak a fiai Bartos Gyurika Józsinak. Bartos János, Póra János, igaz-e.

GY: Igen!

PB: Bartos András, Póra András, Bartos Gyula, Póra Gyula.

GY: Igen!

PB: Akkor vótak a leányok: A Zakotáné s nagy Fülöpné. Érti, ezek a Gyurika Józsi

leányai vótak. A Gyurika Józsi leányaiból a Nagy Fülöp felszállott, ahol van Nagy Fülöpke Péter, s ő Zakota Csikból jött, egy erdőpásztor vót, Balogh.

GY: Igen, igen.

PB: Na, Zakota Andráséknak az apjuk. Há Zakota András is ezé vót erdőpásztor.

GY: Há igen, mert úgy örökölte.

PB: Ez a nagyapámnak a testvérié vót. Ő ahogy felszállott a Bartos leányához, mert egyedül való leány vót, ott a Bodhavason az egész az övé vót. Osztán hogy a verőfény vót, úgy lement oda a bojtokhoz.

GY: Igen, látszik a határforma.

PB: Akkor az állami gazdaság elvette, a góosztát, egy darab területet. S rea egy hétre az öreg kétszer akkorát vett oda fel a hegyekbe, ahol van a Bartos János kalibája, lássa-e. Azon fel az megint az övé vót.

GY: Az a'?

PB: Há persze! Azé mondta ő, hogy: hadd el, бүдös cigán, mer elvette a birtokomat, de veszek én! S rea egy hétre kétszer akkorát vett, mint amennyit elvettek.

GY: Akkor értelme vót. S most csak vígad az ember.

PB: Megérte vóna... harminc-negyven fejőstehén...

GY: Na most, ha megkapnók az arannyat, Barnus, a szekeralját megrakjuk...

PB: Béereszzük magát a lyukon. Há ha még kiveti valami [*utalás a kincseslyukra*].

GY: Felakadok a bajuszomtól!

PB: Salamon hogy kilőki onnét.

MZ: Az itt vót a Csapókövénél?

PB: Nem, alább. Na, ez a tető a Csapóteteje [*mutatja*]. Ez, Őrhegy s Tatárhegy, ez a három hegy egy magos, meg van mérve, tengerszinttől 1083 méter... 1183 méter magas.

MZ: [*Ol-hoz*] Hallod? 1183 méter magasán vagyunk körülbelül!
[*A társaság letelepedik a fűbe uzsonnázni.*]

PB: Innen egész Csikot, Felcsikot lehetett látni!

GY: A Pogánhavasról az egész Felcsikot le Csíkszeredáig. Már jobb a kilátás.

PB: Figyeld meg, Zoli, hogy milyent kanyarog a Gyimes völgye. Itt megyünk lefelé, igaz-e. Ott úgy hívják, Hegyeshavas. Azon egy kicsit továbbmegyünk, a Papoly elé, ott má a gyimesi templom van.

GY: És visszakerül ide a Regátba... No, csapjál egy kortyot, Barni!

PB: Én nem iszok.

GY: Dehogynem! Igyál egy kortyot! [*Egy üveg bort nyújt felé.*]

PB: Köszönöm szépen, én nem.

GY: Zoltán! [*Nyújtja.*]

MZ: Én iszom.

GY: Igyunk egy-egy kortyot bár, hogy üsse el a nyálunkot!

PB: Négy kerek éve, hogy a szájamba nem járt.

GY: Nagyon keveset ittak!

MZ: Majd a legénykéek elprédálják.

GY: No, Jóisten éltesse! [*Iszik.*] E' jó lett vóna, ha hideg vóna, de nincs baj. Pontosan a helyszinire mondják. A gyomor szádán leharangozott. [*Nevetés, falatozás.*]
Hát ilyen... s ezért mondtam, Zoltán, hogy... csak nem látnék ide, hogy a Tatrosnak a tulsó felin sokkal szebb hegyek vannak, mint innen.

Zoltán, ottan ahol van az a kő, a tulsó fele ulyan kősziklás, akkora kősziklák, mint egy kemence. A fődből úgy, mint a... én olvastam, a tűzhányó hegy ahogy kidobta a köveket, úgy csupaszon maradt. S a ződ moha, s ulyan homokkő, ahogy magik szokták, s ilyen, mi úgy hívjuk, békásó. Az a fényes csillámzó, de hatalmas sok. Ulyan, mint amikor kidobja a fődből a robbanás. Hogy valami csak olyasmi kellett legyen. Ugy elcsudálkoztam sokszor, hogy nem tudott az a fődtől olyan távol lenni.

MZ: S mi a neve annak a helynek?

GY: Illanc. Alsóillanc. De hát Lóvészhez tartozik.

PB: Egyszer eljártam vót Hidegségnek a fejibe, Iliá tetejire. Mikor Ilián elhagytuk a kocsit és elmentünk balra ki, hátra Farkaspalló tetejire, úgy hívják, hogy a Kondorné, az a dánfalvi községé... Ott szembe van a... Minek is hívják, ember?

GY: Tarvész, nem?

PB: Tarvész es, de van egy neve...

GY: Lóhalom? Lókert? En valamit hallottam vóna, olvastam vót, de pontosan nem tudom.

PB: ...a békási rományok eljöttek; és az a Kondorné ódalán az egész erdő a csíkdánfalvi községé vót. Mindent kivágtak, az erdőt, a székelyekét, a rományok. Úgyhogy Á-tól Z-ig mindent lepucoltak. Mentek eleget: senki nem árulta el a másikat. Nem tudtak semmit csinálni. De egy egész erdőt, körülbelül olyan harminc hektár területű erdőt levágtak.

GY: Jézusom!... Hát így szokták mondani: aki mer, nyer...

OI: [*Női sikítás!*]

GY: Gyikocska?

MZ: Nem.

GY: Sáska!

OI: Ekkora!

GY: Igen kövér! Sáska. Ilyen füvel él ő...

OI: Ide rájött a kezemre, ekkora volt, zöld.

GY: Igen, mert a füven rosszul tud menni.

PB: Azt gondoltam, hogy egy kígyó harapott meg.

GY: Nem, várjon csak, mert minnyá elutazik. Hogy na! Sáska, ződből olyan sokféle sáska van.

PB: Ez tücsök.

OI: Én nem gondoltam volna, hogy az. Úgy megijedtem.

GY: Nem tücsök, mert a tücsök fekete.

PB: Háha van hegedűje.

MZ: Fülöp bátyám, adja körbe, vegyen belőle!

[*Körbeadódik az étel, mindenki falatozik.*]

PB: Az iker fiaim ha meglesznek, nem fogják mondani, hogy az apjuk részeges. Nem tudom, hogy leányok lesznek-e, de annyi vasat találtam, hogy mikor a fiam született, akkor vót, hogy az uton mentem-e, vaj egy vascsavart kaptam, vaj egy patkót. Most es.

OI: Ez azt jelenti, hogy fia lesz?

PB: Igen. Hogy ha vasat talál keresetlen, hogy nem keres egy se. De nem tudom, a tegnap délután mind a kétfelől rugott a kicsike. Errül és errül. Pedig egy nem rüg ennyicskét, csak egyszeribe csak errefelé.

- GY: S hát Barni, vizsgálatra járt biztos. Hát az asszonyok kell tudják...
- PB: Nem tudta megmondani, de hát egyszer ment csak. Nem vót eredménye. Hát pénzcshalás! Minden vizsgálat százezer lej.
- GY: Barni, a doktori tudomány is olyan, hogy ez az állatorvos, a miénk. Egy tehen ulyan kövér vót, saját, s na, elhajtottam a rendelőhöz, a rendelő elejibe, hogy vizsgálja meg. S aszongya: – Fülöp, mit akar maga evel csinálni? Mondom: – Doktor úr, selejt, mert nem borjuzott. – Tejet ad-e? Mondom: – Sajnos, hogy meggyengült a teje. S pedig olyan jó állapotba vót, egy fehér tehen. És aszongya, mert durva kifejezés, hogy lehordja az embert, ulyan állatorvos Kovács Attila, ismeri, és aszongya: – MÉR nem jött hamarább – azt mondja – tíz perccel? – aszongya. – A kesztyűt most dobtam el. Há mondok: – Doktor úr, én olyan messze lakom, nem tudtam pontos időre jönni. Na jó, a tehenet megköttem, s aszongya egy kicsi idő múlva, mikor belényúl, hogy: – Nem lesz szerencséje, aszongya, a ladás húshoz. Mondom: – Én is annak örvidenek. Aszongya: – Négy hónapos bornyú van nála. Mondom: – Örvidenek, doktor úr! Száz lej vót akkor, nem százezer lej, mint mostan, száz lej vót a vizsgálat. Meg es fizettem, nagy örömmel megyek haza – de jó köpcös vót a tehen –, s hát mikor két hét eltelik, hát töggyel, öreg tehen vót ő, hét éves, hát töggye, s hát a feneke is készül oda. Mikor két hete vót, Barni, megbornyazott...
- PB: Haha. És aszondta: négy hónapos...
- GY: Becsületszavamra! Megmatatta, ha nem tudod tapasztalni, hogy ez mekkorát, egy kilenc hónapostól egy négy hónapos különbözik. Hát félidős. Úgyhogy hát ilyen eltérések vannak.
- PB: Nem, mert Teleki mondta, hogy a szívdobogás olyan, mintha kettő vóna. De ekóztatni nem akarom, mert a kicsiknek az ártalmára van. S akkor még fizess négyszázezer lejt...
- GY: Barni, má ezt megkérdelem, nem érdekel ingem, csak megkérdelem: a rokonságba az elődöknél vót-e ilyen iker?
- PB: Az nem számít...
- GY: Há de mégis? Nem lehet tudni, ne adja az Isten.
- PB: Nem, hát András Emrééknél se vót soha. S annak es ikerfiai vannak.
- GY: Ilyen vót az évforduló!
- PB: No nem, az egy, a petesejt, s vót az a két mag úgyesen, mind a kettő erős vót, s mind a kettő megtermékenyítette, s egyik a másikat nem tudta kiölni, s mind a kettő fejlődött.
- GY: Má jó hogy itt vagyunk, s jó baráti alapon vagyunk, de amikor ittam, én má tapasztaltam, nem vótam gyermek, az ital, mikor el van fáradva az ember, vagy pedig éhgyomorra olyan éhes, tehát akkor sokkal hamarabb meg... Én már érzem, hogy ittam a borból két kortyot.
- MZ: Akkor igyunk hármat, akkor már úgyis mindegy.
- PB: Mikor el vagy fáradva, megiszol valami italt, azt gondolod, hogy milyen jólesett, közbe fix ártalmadra van. Igazság szerint mikor el vagy fáradva, az alkoholt nem szabadna meginni. Kétszer annyi rosszat csinál a szervezetnek.
- GY: Én olvastam, Zoltán, egy olyan statisztikaszerűséget, na, hogy az italt hogy lehet fogyasztani. Éhomra. Egyik egyén aszondta, hogy a pálinka a jó. A másik aszondta: nem igaz, egy borospohár sör tiszta éhomra, az egészség, de a pálinka nem egészség. Hogy lehet. Osztán igaz-e. De én most bort iszok. Mégse vagyok részeg [*félig már énekelve mondva a mondat végét*].

PB: Egy pohárral egészség, s a másodikkal már méreg. Ténleg, a doktorok ezt mondják.

GY: Ej, te Barni, hát az cseppet se igaz!

PB: Harmadik osztályos vótam, a harmadik osztállyal végeztem, én nem szerettem az édes tejet, a friss édes tejet, ahogy kifejődik a tehénből. S az egyik gyerek biztatott, hogy igyam meg, úgy ahogy fejte, ő egy csészével, ahogy fejt, megitta azt a meleg tejet. Én nem szerettem, s addig biztatott, hogy nekifogtam. S én úgy tiszta erőltetésből megittam, s én visszahántam rögtön.

GY: Megcsömörlöttél.

PM: A májам egy ulyan betegséget kapott, hogy nekem azután a májам örökké gyenge vót. Én a cigarettát se bírtam, én az italat se bírom. Én a lakodalmakba mikor megittam régebb az italat, bort, s na, úgy a másik jött, kínált egy pohár pálinkával, el kellett venni, mert hát mit mond egy részeg ember, hogy: há te milyen ember vagy, különb akarsz lenni, mint más. Megittam: így ügyesen belül egyet fordult, én kellett kiugorjak, s ahogy...

GY: Egy kortyot na! Ki tudja, találkozunk-e az életbe Széphavason?

MZ: Hát igen. Széphavason nem biztos.

GY: Nem lehet tudni. Most itt barátok úgy eljöttünk, no, s a teendőt megtettük, még maguk es elvigyázkodtak, ki tudja, mit hoz a jövő, hogy hogy lesz-e a sors, hogy el tudjon jönni, maga sokat jár. De a tanárnő is, ki tudja...

MZ: A tanárnő közel van ide.

GY: Há igen, közelebb van. Igyék Zoltán! Még ne menjen haza, azt a csillagát!

MZ: Hát előbb húztam meg, Fülöp bátyám.

PB: Egy bucsú alkalmával ide ki...

GY: Itt vótunk, ugye Zoltán... bocsanat, a szavadat ne feledjed, itt vótam megrészedve. Nem vótam úgy, hogy ne tudjam, csak egy kicsit szöböség vót. Igaz?

MZ: Volt. De jó volt.

GY: Beleírta a könyvbe es, s én visszaemlékeztem: hogy es vót akkor? Há tudom, a szomszédok, barátok, na, ital vót hozva, s nem tudom, a szeszpálinka vót-e vagy Monaco, vagy vodka vót, valami vót, s valami házi dolog vót kihozva...

MZ: Fülöp bátyám, és akkor beszélt nekem valami kincsről itt a környéken, hogy a Nap első sugara hogy megsüti.

GY: Lás-sa-e, Zoltán, az előbb es akartam mondani, nem azé, hogy a bor mondas-sa, amit elmondtam vót önnek. Egy öregasszontól hallottam vót akkor, amikor hallottam, mer milyen, amit elmondtam, hogy fonókalákák vótak, tollfosztó kalákák. És ott az öregasszonok esszegyültek, hét-nyolc öregasszon, nem olyan öregasszon, hogy ne tudja a jót a rossztól, s beszélgették, s én gyermek vótam, mint ezek a gyerekek. S mondták, egy a Sántatelekiből vót, aszondta, hogy Csapókövitül, ahol Szent János napján reggel megsüti a Nap, ott van a kincs. Tehát ezt a bitkót, ezt a köcsucot süti meg leghamarább. S na beszélte az öregasszon, hogy kincs van ott. Vót egy, úgy hitták, még most is, pedig a' mikor vót, az rég vót, hogy mondta az öregasszon. Hogy ahol a Nap megsüti legelőször, ott van a kincs. S egy valaki meglátta. Minden hét évbe nyílik el a föld. Te hallottad-e ezt [*PB-hoz*]? Amikor a Nap reasüt... Egy valaki felfedezte, hogy ekkor s ekkor ott kellett Szent János napján reggel. Tehát június 24-én. Eljött az ember így több szánnal. Két-három ember, felnött ember. S el is nyílt, s amelyik bátrabb vót – mert ahhoz is bátorság kell: Eredj, hozzad ki! Vót ilyen arany kakas, úgy tündöklött, mint a napfény, a Nap reasütött, de ki tudja, nem

tudták az időszakot, hogy mennyit szabadott benn ülni. Az kapdosott ide-tova, látták kívülről. De ők nem mertek bémenni. Ez a bátor bément, s esszecsukódott a kőszikla, itt. Ez szájhagyomán – de akkor vót, amikor biztos a csángók ide kezdtek telepedni. És akkor kezdődött, hogy körülbelül van egy hat-hét éve, így mondom, na, nem hazudozok, mint egy cigán, hogy az idén olyan tiszta vót az égbolt, hogy amikor a Nap itt felbújít így keletről, itt nálunk erre van, akkor pontosan onnan hazulról láttam, hogy a Csapó bitkáját megsütte a Nap. Mondom: na, hó, na esz-sze vóna szervezve, lehet, hogy valamit lehetne látni. De máskülönben felhő es van napfeljövételkor, hogy valaki tapasztalta-e, mi történt-e, ezt így hallottam.

PB: A csóró, még a kakas most es ott őrködik?

GY: Igen, esszecsukódva a kőszikla, s így van [*mutatja a kezével*].

OI: Hogyan csinálta a kőszikla? Mutassa meg! [*A fénykép kedvéért mondja.*]

GY: Elnyúlt, mint Tordán a Tordai-hasadék, s esszecsukódott. Valamekkoracska részen. Hogy igaz-e, nem-e, nem tudom. Má ha én lettem vóna, én es bemerész-kedtem vóna, mer én medvebarlangban es jártam.

PB: Menjünk, lám, há ha a szellőzőt megkapjuk-e! Lám, leeresszük ott valahol.

GY: No, menjünk na, mert nekem indifferencén [*nevetve*].

PB: De ha Feri kiveti onnén?! [*az ördög = Gyurcsány Ferenc*]

OI: De mielőtt elmennénk, Barnabás, elmeséli a Gyika vajda pincéjét, amit otthon elmondott?

GY: Igen, itt nem zavar senki, Barni! Igazán.

MZ: Más nem hallja meg a nagy titkot.

GY: Ne legyen szó es belőle.

PB: Há igen, de Gyurcsán eljön, s kiveteti.

MZ: A Gyurcsányt addig elkergetjük!

PB: Az a tervem, hogy veszek egy ilyen kicsi markológépet, s kezdem ásni.

GY: Ahogy elmondtam vót, Zoltán, ott Farkasok patakán történt, hogy az öregasszonnak pénze vót, s elrejtette a menyé elől. Hogy ne tudja a család. Felhúzta – köntös vót vagy karinca akkor –, s háromszor a fenekit odaverte, ahova elrejtette a pénzt. Aszondta: – Na míg az én csóré seggemet – így parasztosan –, a seggemet meg nem lássák, addig ne vegyék, ne kapják meg! A menyé meghallotta a közajtón vaj hol keresztül. Igaz, hogy pénzezték akkorján, mikor az öregasszon meghótt, én azt az öregasszont ismertem. A menyé meghallotta ezt a jelenetet, leste.

PB: Melyik vót?

GY: No de osztán megmondom. S az öregasszon haldoklott, s hogy ő a szomszédot nem kürtölte eszse, mer neki ötlett az eszibe, hogy mit mondott az öregasszon. Mikor tette el a pénzt. Felemelte az öregasszont, s a karincát – inkább szoknya vót má akkor –, felhúzta, s háromszor odaverte. A pénzt kivette. Eltemették a halottat, de ez egyeb jelenet nem vót, de sokáig jól éltek s ittak na. Vót mibül. Sokáig ittak s jól vitték, de oszt egyszer a pénz elfogyott.

PB: Fujuék?

GY: Igen. Ziki Károlyné. Picik Likit ismerted-e?

PB: Én jól igen.

GY: Na, hogy a gyermek ne hallja... De hogy igaz vót-e, nem-e, de egy darabig... a hatvanas évebbe... akkor hótt meg az öregasszon, mer én úgy ismertem, s aszondták, hogy az tudott ilyen tejelvevással is foglalkozni. Gurucsálni.

PB: Kontérozó vót.

GY: És mondta Gyugyu Pistuka, hogy egy terü szeker vót náluk. Jött bé, s Görbéről hordták a felesége résziról a szénát. Ugyanabba a kapuba kellett vigyájon, mikor mentek fel, mikor jöttek le, nem, üres szekerrel. Mikor mentek fel, akkor egy tehén lábba állott, megugratták magikat, mint a lovak. Csak valami hiedelem vót! Így mondták, az öregasszonnak békája vót.

MZ: Békája?!

GY: Igen, az gyűjtötte a tejet. Osztán hogy igaz vót-e, én azt nem láttam.

PB: [MZ-hez] Honnan lehetne ilyen kincsmutató műszerre szert tenni?

MZ: Igen, ilyen van.

PB: Vanni vannak ezek.

MZ: Hát én nem tudom, de Dunántúlon ott jártam, gyűjtöttem ilyen néprajzi adatokat, s ott ahol romok vannak meg egyebek, ott a helyiek nem győzik látni, hogy mindenféle idegen alakok járnak a vidéket ilyen fémkeresővel.

GY: Ilyen ásatásokkal...

MZ: Nem, nem, nem, ezzel a fémkeresővel. Nem tudom, hogy hol lehet szerezni, de ilyen műszaki embereket kell kérdezni, én nem értek ehhez.

GY: Zoltán, amit magának elmondtam, hogy a 14-i háborúban bent Kósteleken alul, hogy vót egy katona raktár. Egy ilyen sarokélbe beléásva a földbe, mint egy pince. Abba vót varrógép, abba vót lófelszerelés, ilyen bőrnycreg, hám, ki tudja, mennyi varrógép, egy olyan bunkerszerűség. Így hitták azt a tájat, hogy Keskeny száda. Egy olyan sarokél, egy hirtelen sarokél. Es magyarországi vót a katona, az ör, aki ott őrizte, egy akkora lapos kő vót, mint egy ajtó. Ott szépen nekitették, letudták ott a raktárt, ő csak sétált, hogy nehogy felfigyeljenek, hogy ő mit őriz. Le vót mohával, lapival álcázva, mint a katonaságnál. Sétált az ör, s ő tudta, hogy ott mi van, sétált erre-arra. Mikor jöttek az oroszok, akkor hogy nehogy felfedezék, mer a német fennhatóság alatt vót a magyar is, felrobbantották a szádát. S a kő visszahullott, föld, minden, s hazamenekült, s hazaért Magyarországra, az a katona, aki őrségbe vót. S ő ugye ismérte, hát egy évet vagy kettőt lehetett az a katona itt Kóstelkibe. Csobányosba. És akkor hazaírt azoknak a lakósoknak, mer a civilség nem tudta, hogy ott mi lehet, hazaírt, hogy itt és itt keressék meg, legyenek szivesek, keressék meg, mennyi bőrfelszerelés van, hadseregé. Bőrnycreg, varrógép, akkor hámok – oda be vót raktározva. Ulyan helyt vót, hogy száraz helyt vót, nyirkos nem vót. Tehát felrobbantották, s eleget ásták itt es, itt es... Többször is elgondoltam, hogy ebbe a modern világban nem került valakinek fülibe, hogy a buldózerrel azt a sarokélet kezdjék szelni – mert aszondta, az út fokáról indul be a pince. Itt Görbén es láttad-e azokat a pincécskéket?

PB: Igen.

GY: Na, egy olyan helyt vót, így mondta apám. Akkor onnan indult bé, hát az felrobbant, persze hogy a föld reahullott arra a kőajtóra, s ott bepástosodott. Ebbe a modern világba egy olyan buldózer kezdte vóna szelni, az es lehet, hogy megkapta vóna.

PB: De az hol van?

GY: Hát Görbe [pataka] fejibe.

PB: A rés, ahol béomlott? A hámok, ahol vannak?

GY: Nem, az Szulcába van, Kóstelekben. Szulca patakába. Eleget megírta a katona, mer hazajutott, hogy hol van, milyen helyt...

Vágták az erdőt az Uzba. Az Uz völgyibe. Gyugyu Pistuka s hét-nyolc ember,

téli időszakba, hideg vót s fáztak. Egy odvas bükkfát meggyújtottak. Fütöztek na. Egyszer, alul es lyuk vót, harkálylik vagy mi, há lássák, hogy ulyan... ulyan, mint a szurok, úgy folyik. De a hamuval esse van vegyülve. Há férrébb huzódtak, s mentek a dögikra. Másnap reggel mentek erdővágni ugyancsak ott el. Hát ulyan vastagon ulyan salak, mint a koromsalak. Hát Pusztaiék oda rejtettek vót abba az odvas bükkfába sok aranyat. Így fedezték föl, hogy há ha ők vótak, Pusztaiék, de lehetett más is. Tovább vót egy öt méterre a bükkfa kérge ilyen sirülve. Egy nyíl arrafelé vezetett. Rea vót, a kéregbe vágva, tudod, valamikor. Abba az irányba, de ők nem tudták, hogy a' mire való. Meggyújtották a bükkfát: ott az arany korommá égett. Ahogy a hatalmas bükkfa szétment. Elolvadt, esseégett. Ilyeneket mondtak.

OI: No, Barnabás, azt a kincshistóriát mondja el még egyszer!

PB: Hát a regáti románokból vót dúsgazdag, úgy hívták, hogy a bojár. S menekült valamilyen veszedelem elől, a tatárjárás, háború elől, s a kincseit összeszedte, s a szekereket húzták lovak vaj ökrök, hát nem tudom tisztán, inkább ökrök, s akkor itt a kabalai-hágói útnál jöttek ki, de sokat kínlódtak. Mer nehéz vót a kincs, az arany. Három hordó arany vót. S mikor megint vót egy emelkedője az útnak, ott mán látták, hogy az állatok nem bírják ki, ott ügyesen ástak egy ilyen pincyszerüséget az ódalból be, s hogy az aranny kapjon levegőt, levegőzzön, lyukat csináltak ki, kirakták kőből, érti-e.

GY: Vót idő arra?

PB: Vót idő arra, hát nem vót olyan sürgős a menekülés. Akkor ő elmenekült kincs nélkül, s valahol megölték, mer vissza nem tért. S a kincs ott maradt. S a kincs, ahogy mondták, hát az ilyen sok kincset szerezni ez nem tiszta munkakereset vót, hanem a csalásoknak vót az eredménye, valami átok vót az arannyon. Hát évekkal rea jött egy ilyen kincsfelfedező, aki az elásott kincseket fel tudta fedezni. S egy kis tükröt tartott a kezibe, egy gyertyával, a gyertyát meggyújtotta, a tükör elejibe tette, s azt mondta, hogy ő lássa, hogy körülbelül hány méter mélységbe mi. Azt mondta, hogy oly három hordó arany van, csak mellette van valami. S nézte tovább, kísérletezett, Azt mondta, hogy: nem ebből a világból való, hanem úgy néz ki, mint egy obsitos katona, csak kisebb, s szurony vagy lándzsa van a kezibe. Aztán nem hagyott fel, hát a szellőzőn át be akart jutni, mer az alagút ahogy beomlott, az sok ásatásból telt vóna ki. Hát a levegőző lyukon akart, hogy bemegy a kincshez. Robbantották, ásták, de hát mikor egy fiatal gyereket beengedtek, négy méter mélységbe valami úgy kidobta, hogy erőst megütötte magát. Az nagybátyám vót, Pista Gyula. Akkor úgy rajtaijedtek érti-e, hogy többet nem mert senki foglalkozni. Nem kutatták, rajtaijedtek, mert azt mondták, hogy valami gonosz szellem őrzi azt a kincset. S jött feljebb. S még látod, hogy egy lyuk van ásva. Azt valaki azt a lyukat azért ásta, hogy ő amikor a kincsit oda elrejtette, érti-e, évekkal azelőtt, hogy vegye ki, s nem talált rea, s azt gondolta, hogy elvitték. S közbe egy húsz-harminc centi távolságra ázott le mellette. S ahogy ez meggyújtotta a gyertyát, s a tükörbe kezdte nézni, észrevette, kezdte ásni, s egy üst aranyat kapott, körülbelül olyan húsz kilogramm súly vót arany benne. Megfogta, s úgy elment vele, többet soha senki se látta.

GY: Nem jött utána?

PB: Többet soha.

GY: Lehet, hogy csak annyit.

PB: Feljebb. De alul ott van az arany.

GY: De Barni, figyelj ide, én elhiszem ezt is. De az milyen hordóba lehetett, biztos fahordóba, mert akkor vashordó nem vót. Csak cserefa hordó.

PB: Hát régebb az aranyból akkor adott el, mikor el akart. Szabad kereskedelem vót, s az arany örökké drága vót. Hát ezért szedték fel. Hát mondom én magának, hogy ki tudna esszevásárolni akkora területet, Palánkától Komanyest van harminc kilométer. Na mindenesetre hogy osztán nem hitte és nem hiszi senki. De most, hogy menjünk lefelé, most látszik, meg lehet nézni, hogy ásatások, ott vót a vésés. De abbahagyták, mert nem vót, aki vezesse, s nem vót, aki foglalozzon vele, mert ez az aranyat megkapta, s az neki elég vót. Az a husz kiló aranny. Én ha husz kiló aranyat kapnék, az annyi lenne, hogy amennyi vissza van az életemből, én nem kéne dógozzak.

GY: Mint az öregasszon ahogy járt [*nevet*].

MZ: Hogyan járt?

GY: Az öregasszon elment a doktorhoz. Hogy vizsgálják meg. Ő is aszongya, a doktor aszongya: – Sajnos, nénike, aranyere van. – Pszt! Felit magának adom. [*nevetés*] Ez ilyen vicc, tudja.

PB: Igen, de az öreg székelly bement Budapesten a vendéglőbe, s azt mondja a pincérnek, hogy: – Egy ilyen bog arany megnyit érne meg? – egy ilyen darab arany, egy ilyen bog arany. Azt mondja a pincér: – Ne szóljon semmit, maradjon itt! Az öregnek ételt, italt. De két-három fogásos ételt. Mikor megette, megint: – Na hol az arany? Aszongya: – Az arany nincs, csak kérdeztem, hogy mennyit érne meg, ha vóna. [*Nevetés*]

MZ: Az Úz völgye ott a Szellő mögött van? Vagy még tovább?

GY: Tovább van.

PB: Tovább [*mutatja*]. Hát a Szellő mögött van Csobányos, s Csobányos után van Úz.

MZ: Igaz, hogy az Úz Bencéről kapta a nevét az a völgy?

GY: Nem tudom. Hanem akartam egyet még mondani. Van Kóstelekin feljül, úgy híják, én úgy hallottam, Borjúsnyaka. Így Borjúsnyaka egy szép-szép... Jártál-e ott? Nem jártál...

PB: Há én jártam...

GY: Kóstelektül megy keresztül egész a... Delnice patakának híják, megy keresztül Csobányos patakába. Van ez a szép, ilyen hajlás, nyak. Mind így mondták, így híják az utódok, hogy Bornyúsnyaka. Hát aszondták, mint Barni elmondta, hogy ilyen menekülés alkalmával ott aranyborjú vót valakinek. Nagy nagy-gazdának. S ő oda elásta, éppe érték utol az ellenség. Elásta. Ha hiszi, Zoltán, ha nem, én jártam, most es nem egyebért mentem, mentem az Úz völgyibe aggancsázni, direkt azért. Szarvasaggancs. Ha hiszik, ha nem, minden méterre ilyen metres, másfél metres árkok vannak. Ott keresték az aranyborjút, mert valaki mondta, hogy oda ásták el. De senki se találta meg. Ha maga meglátná azt a területet, ezelőtt mondjuk husz évvel jártam, meglátná, el nem hinné. Mint ha így kirajzolnák, így, ekkora hiányzik, itt ismét, ulyan, mint... de nem lövészárokszerűség, hogy olyan háborúkor. Ez így vót, hogy keresték az aranybornyút. Teljes épségbe ott megvót aranyba öntve. Az a menekülő eltemette, de nem tudták, hogy hova. S nem kapták meg. Így hallottam, hogy nem kapták meg. Vannak ilyen hiedelmek, ehhez hasonlók.

MZ: S ez az Úz Bence kiféle-miféle volt, ha már így szóba került?

GY: Jövendőllő vót, így hallottuk. Jövendőllő, megjövendőlte, hogy ez és ez törté-
nik, s ami eltelt, azt is megmondta.

PB: Azt mondta, hogy osztán egy olyan idő általi pusztulás lesz, annyi nép el fog
hullani, hogy csak a Kabala-hágó tövinél maradnak meg valamennyien. Osztán
azok olyan életet fognak élni, mint a hal a vízben. De hát...

GY: Hát Barni, valamit megjósolt, de sokat megjósolt.

MZ: Mit jósolt még?

GY: Hát ami eltelt, s ami még vissza van. Hogy három világháború fog történni,
még a háborúk előtt vót. A legutolsó világháború, azt még mondtam, Zoltán,
magának, hogy a budapesti szikra fogja kilendíteni a harmadik világháborút.
Tehát kettő vót, világháború, s ez a revolúció forma, ez hogy az vót-e, hogy az-
tán így fokozódni, tudja, a népgyűlölet, a népgyűlölet pusztán. Csakis a szikra
onnan kezdődött. Hogy osztán a' lesz-e a harmadik vagy ki tudja, mikor. Mert
a világvégit senki se tudja, hogy ne, mikor kezdődött, s mikor végződik, ez
egyszer biztos.

PB: Há jövendőlte, hogy ezer telik s kétezer nem telik, de hát kétezerig még 993
esztendő. Mer a kétezres év akkor telik bé, nem?

MZ: Az betellett már.

PB: Há nem, nem. Ugye: ezer betelik, s kétezer nem. Az mehet, a 2999, a háro-
mezredik évig.

GY: Há igen. De... s ő megjósolta, az a Huz Bence, hogy fognak járnai vasmadarak.
S ehez hasonló. A vasmadár a repüllő. S akkor: két karikán fognak száguldani.
Há nem ott van, a kerékpár fel van találva. Úgyhogy ha jósolt valamiket, mind
bevalósult. A kétkerekű karikán – mert nem tudta úgy kinevezni, hogy bicikli
–, a kétkerekű karikán hogy száguldnak az emberek. Nem ott van? Hát most
bejöttek a robogók, vót a rendes kerékpár, a lábbal hajtott, bejött most a robogó,
most bejött egy nagyobb motor, hogy úgy száguld, úgy nem is földön megy.
Hát ott van! S a vasmadarak a levegőben. Hát ezt csak megjósolta, s be is való-
sult. De osztán tovább mi történik, ki tudja.

PB: A román úgy mondja: vom trăi și vom vedea.

MZ: Az mit jelent?

PB: Fogunk élni s meg fogjuk látni.

GY: Az utódok.

MZ: Fülöp bátyám, ott van a bajuszán egy bogár! Már nincs ott...

OI: Elment!

MZ: Neki is tetszett a bajusza.

PB: Valamelyik esztendőbe ki vótam ide a misére, és vót egy... a mise végivel egy
csiki ember verset mondott. Csak én azt a verset, ha lett vóna, hogy leírni vagy
valami. Annyi sort megtanultam vót, hogy: Halljátok-e, csiki havasok, megvan-
nak még a gyimesi székely csángó magyarok.

GY: Há igen, mer innet Madéfalváról jöttek...

PB: Na de ez nem ennyiből vót, érti-e, vót vagy három-négy szakasz. De olyan
gyönyörű vers... Hogy szentmihályi ember mondta valaki vagy szépvízi?

GY: Hát mindenesetre egy szónok kell, aki tudja kifejezni magát. Amit elmondtam
vót, Zoltán, hogy jártam Szentdomokoson bucsun. Kétszer jártam fel.

MZ: Pásztorbükkön?

GY: Pásztorbükkön. Na és vót egy öreg székely bácsi, magyarázta. Így mondom,
Barni, Kicsi Jóska, Minya Jóska Balánbányán felhívott egy bányásznpra. S

felmentem. Akkor bírtam az italt, s jó nagy istáziumba se vótam. Az öreg székely bácsi csak... a kommunizmusba vót. Tudja, Zoltán, mint itt, ahogy lássa, van az a Pásztorbükk. Itt is a sorok ér ki, mint ahogy kijöttünk, innen is... nem szabadott vót, mint jelenleg... itt is egy csoport székely, fekete mellyénybe, kabátba inkább, zsinoros... egy sorkon is kijöttek, másikon es. Nem szabadott tömegesen menni. De amikor összegyűltek a kápolna helyiségen, akkor ott pap is vót, a pap is civilbe ment – a Csau-rendszer vót, s tudja, hogy mi vót. Inkább, tanárnő, maga jobban tudja, hogy tiltotta az ilyen szent dógokat. És akkor vót egy ulyan nyárfa, erdő, egy szép ilyen, az a sorok ért északnak, ha járt maga. De most kápolna van. Északra nyúlt, Barni. Egy olyan sorok, és mint itt is, megvót az alap. Mer ott valamikor kápolna vót, de osztán jött a kommunizmus, vagy ki tudja, mi, s lerombolták. S megvót az a nyárfa, Barni, becsületszavamat mondom, addig nem hörpintek, amíg el nem mondom [*általános nevetés*], vótak székely népek, asszonyok. Férfiak. S vót egy jó vastag nyárfa, vastagabb vót, mint itt, a héja le vót menve. Tiszta fehér vót, mint a te nadrágod, mint a csont. Aszondták, hogy ott folyt ki a vére, mikor elpusztították.

MZ: Báthori Endrének?

GY: Báthori Endrének. Egy pásztorleánkának, azért híják, Pásztorbükk, hogy egy pásztorleánka vót ott, s ő elfáradt, ő gyalog menekült, s a leánkával szóba állott. S el vót fáradva, nem parasztember vót: – Engedd meg, kislány, hogy egy kicsit pihenjek! Az ölébe tette a fejét. Akkor meglátták, a leánka ébren vót. S úgy el vót bágyadva, elszenderedett. Mint én a tegnap, amikor érkezett [*MZ*]. És akkor hézzaébredett Endre, de amikor felugrott, hogy meneküljön tovább, akkor odaért... nem katona vót, hanem ilyen megfizetett...

PB: Kristály nevezetű vót, egy csikszentdomokosi...

GY: Kristály András nevezetű.

PB: Kristály nevezetű vót. Ott még alkudozás vót, mert azt mondta Báthori Endre, mikor megébredett, a sátorba a másik mikor belopózott: – Ne vedd el az életemet, mer ha meghagyod az életemet, hét évig ne dógozzatok, Csikszentdomokos határában minden meg fog teremni. De ha elveszed az életemet, hét esztendeig ha szántotok, ha kapáltok, soha csengőkórónál egyéb nem fog teremni. S ez úgy is vót...

GY: Zoltán, ez a csengőkóró [*a fűből kitép egyet és mutatja*]!

MZ: Ez a csengőkóró?

GY: Ez.

PB: Igen.

GY: Nagyon silány. Az előbb akartam megmutatni, csak egyeb beszéd lett.

PB: S nem is termett, s a Kristály nemzetségből, olyan esztendő nincsen, hogy tragikusan belőlik meg ne haljon.

GY: Vagy megölik...

PB: Vagy felakassza magát...

GY: No, Isten éltesse! Egészséget!

[*Körbejár a borosüveg.*]

OI: Nekem még van egy történetem, amit nem vettünk fel. Az a kolerajárvány vagy pestisjárvány, a Rána patakának a története.

PB: A tévében hallom, hogy ulyan ismerős történetet mond valaki. Mejek, a szóbába lépek bé, s há a Kiss Tamás [*Kobzos Kiss Tamás, aki néhány éve Ciherek patakán vett parasztházat*] magyarázza a tévében.

OI: Na, mondja el nekünk is még egyszer, mert fölfelé nem vettem föl!

PB: Há hogy a jobb ágánál Rána nemzetiségű személyek laktak, hát körülbelül egy olyan tíz család, tíz-tizenöt család lakott, s járványbetegség tört ki, hát az a pestisjárvány vagy a tifusz, ezt tisztán nem tudom. S orvos nem vót, nem vót, aki gyógyítsa, hát amelyik ahogy betegedett, úgy halt meg. S bement a hire a vármegyéhez. És két leány maradt meg a végire. Azokat még meg tudták vóna menteni, igen, de a vármegyétől nem merték, hogy tovább ne terjedjen: a két lányt a saját házukba bezárták, kívülről az ajtót, hogy ne tudjanak kimenekülni, rágyújtották a lakást, s a két leán a lakásba elégett. S ugy azzal a Rána nemzetiség egészen kihalt. Hogy a Rána nemzetiség kihalt, azután jött egy Póra nevezetű juhtenyésztő, juhokat tenyésztett, Szebenből, Póra nevezetű vót, ami azt jelentette a régebbi magyar időkbe, hogy a póra az aprópénz vót, érti. Igen, persze, utána van nézve, s maga Kiss Tamás is, ez a budapesti utánanézett, hogy a Póra név, hogy aprópénz. Vót ilyen pénzváltó, apró, hogy a póra. Osztán az embernek fiai lettek, s így átköltözött a fiaiból a jobb ágára is, mert a bal ágára telepedtek vót le, ahol Bíró Endre lakik, ott lakott az öreg Póra. S a Póra nemzetiség attól az egy családtól származott el. Ami most Gyimesfelsőloknak körülbelül a 30%-t teszi, a Póra nemzetiség. Hát a Tankó nemzetiség van egy olyan, a Tankó név is lehet egy olyan 50%, a Póra egy olyan 30%, aztán a többi, Bodor, Ambrus, Antal, többfajta van.

[*A társaság elindul lefelé a hegy aljában hagyott szekérhez.*]

GY: Itt lent [*mutatja*] nagy tömeg békasós kövek vótak.

MZ: Innen Ciherekről fuvarozták a köveket?

GY: Igen, s a gazda azt mondta, hogy: ne, inné lehet vinni. Kiásták, kigurították, szárra, szekérre, ugyanannyi földet kellett, hogy simítsák el. Mert lássa, hogy milyen álló kövek vannak. Így vót, na. A szegénység mindenre ráhajtotta az embert. A Zoltán jut sokszor eszembe: jöttek ezek a Mínya gyerekek. S a lépcsőn van ott fel a felső emeletre, s zergettek. S kiszóltam, hogy Zoltánval tudjunk beszélgetni. Mondom: – Ne zergessetek, mint a Baczoni ördögi! Aszongya: – Fülöp bácsi, jöjjön csak bé! Mondja csak el a Baczoni ördögeit! Emlékszik?

MZ: Nem.

GY: Mikor elmondtam, hogy Baczoni is hogy vót. Baczoninak ördöge vót, valami kecskével vette vót.

PB: Hurkárnak es vót ördöge.

GY: Vót, de akkor má kolektív vót. Juhászcodott itt a kolektívokba, s jól meggazdagodott, s aszondta örökké, hogy: – Nekem ördögöm van, s onnan gyűl a vagyon.

MZ: S az a Baczoni az tényleg létezett?

GY: Így mondták szájhagyomány szerint, hogy fuvarozott két ökörrel le Ugra partján. Szánnal. Béfallott a terü fa. S hallották, hogy van Baczoninak ördöge. Hát vótak elől-hátul szánok, s oda béfallott egy terü fa, s odatette a vállát, s emelte, mint ahogy szokás. S hát egy ember egy terü fát kitett az útba. Amikor kitette, aszongya egy láthatatlan hang, hogy: – Ej, aszongya, hogy megemelék! – de senkit se láttak. S így mondták, hogy a Baczoni ördöge. Segítette őt.

PB: Igen, de a másik öregnek es ördöge vót, s elment éjjel falopni a feleségivel, a másérol loptak fát. S raktak egy jó szekér fát, s hazafelé menet az a fából csinált kerék összetörött. S nem vót amit csinálni, hát vót ördöge, hát odatette, az ördög fogta a tengely végét, s hehe, így mentek tovább.

GY: Az ördögnek nem viszketött a keze?
 PB: Az ördög bírta. Egyszer az asszonval összevesznek valamin, hogy: – Mért nem fogod a szekeret? S aszongya: – Fogja meg az ördög! Aszongya: az ördög fogta a kerék helyett a tengely végít. – Há én fogom, én a kerék helyett fogom a tengely végít! Élöl meg a szekeret.
 OI: Egyfolytában kellene, hogy elől legyen a magnó!
 MZ: [*OI-nak*] Elöl van... Hahaha.
 GY: Hát így van, sok ilyen hiedelem van, szájhagyomán...
 PB: Vót apámnak egy bátyja, Pista Gyula, az értette s az tudta az ilyen régiségeket. Még apámnál es jobban eléadta, s komikusabb vót...
 GY: Ez az én keresztapám vót!
 PB: Bármilyen beszédet úgy előadott, hogy ott ha nem vót kedved is, kellett kacagjad.
 GY: Elindult kaszálni Ballára az a Pista Gyula, a nagybátyád. S aszondta a felesége: – Gyulacska, eredj, kaszáljál, mert viszem a reggelit! Hát ott nagyon meredek...
 PB: Az ebédet. Mert a reggelit felpakolta vót.
 GY: Elment, na jól korán reggel, ugye hogy a testvére a fiaival megtalálkozott, kaszálta a földjít, kezdett beszélgetni, beszélgetni.
 PB: Elékerült a pálinka...
 GY: Igen, s akkor beszédjít került. 11 órakor ment a felesége, hogy vigye az ebédet. A déli ebédet. Aszongya: – Jaj, kicsi Gyula, há még itt vagy? – Hadd el, kicsi Erzsikém – a feleséginek mondta –, hadd el, kicsi Erzsikém, a rokonyokkal olyan keveset találkozunk! Oda leült, s kezdett ellegetni.
 PB: Igen, aszondta: – Kezdett fájni a lábom, aszongya, tovább nem tudtam menni. Aszongya: – Akkor itt van az ebéd, s immá vigyed ki, s menjél kaszálni!
 GY: Olyan komikus ember vót! Kezdte a viccet mondani s mondani, mint a vízfolyás.
 [*Közben a társaság visszaérkezik a szekérhez.*]
 GY: Meguntatok-e, legények, várni? [*Körbepínálja az üveg bort.*] Ne lélegedjék meg! Ne vigyük vissza a szülőföldjére!
 [*A társaság elhelyezkedik a szekéren.*]
 GY: Hazamegyek, ha későn is... [*Énekelni kezd.*]
 MZ: Hogy kezdődik ez a nóta, Fülöp bátyám? [*OI-hoz fordulva.*] Megjön a nóta is.
 OI: Hazafelé megénekeltetjük.
 GY: A részeg ember a bodegába kezdett énekelni, s eszibe jutott, hogy a gyomra egy kicsit követeli az ételt, s kezdte énekelni, hogy:
 Hazamegyek, ha későn is,
 Mingyár ha 10 órakor is.
 Édesanyám, gyújts gyertyára,
 Hazairek vacsorára.
 S így osztán úgy megrészegedett, s tovább nem tudta a szavakat folytatni. Azért mondtam Imrének, hogy ha megrészegedett, vezessen haza. A gyermek kíváncsi vót, má milyen korán lejött-e.
 Na már térjünk komolyra, Zoltán, lássa, itt ezenn a hegycsucson, lütő, hágón milyen nehézség vót. S azt még mondtam vót magának, én igaz, Hargita... nem es, hanem *Előre* újság vót – emlékszel Barni? –, írta abba, hogy egy parajdi szé-

kely bácsi, ökrei vótak – azt már magának mondtam biztos –, elindult Parajdról, ilyen csempész, no, kereskedelem. Egyéni ember. Hogy Parajdról hozzon sót Moldvába. S itt vitte.

MZ: Itt a Kabala-hágón?

GY: Igen. Bevitte Erdélyből Moldvába. Otthon akkor is ilyen valamilyen rendőrség vót míg a világ, mióta a világ, és egy ilyen gyermek vót otthon a gazdánál. S azt kértették, mert észrevették, hogy valamilyen csempészes van, kértették a gyereket, hogy: – Édesapád hol van? – Elment – aszongya. – Há hova ment el? – Elment – csak annyit mondott a gyerek, mert meg vót oktatva. – S mikor jön haza? Aszongya, a gyermek aszondta, hogy: – Ha úgy sikerül, két hét múlva, ha nem úgy sikerül, hat hónap múlva. Tehát ezt arra következtették, hogy ha elfogják a határőrök, akkor hat hónapig bezárják, s ha sikerül, akkor két hét múlva jó vissza Moldvából. Parajd pedig messze van. Én nem jártam. Itt vitték el ökör állatval a sót.

OI: Fülöp bátyám, gondolkozzon a kesergőjén, mert addig nem megyek haza, amíg el nem éneklí!

GY: Hát én mit tudjak mondani, nem tudok...

MZ: Barna, neked biztos, megvan a kesergőd. Fülöp bácsi mind-mind tagadja, hogy neki lenne. De hát nem hiszem! Mert tudjuk, hogy minden gyimesinek van egy kesergője...

PB: Azt tudja-e, azt az éneket, Fülöp bá, hogy:

Párjával zeng a madár is az ágon,
S páros élet a legszebb a világon,
Én is azért választottam szeretőt,
Mert meguntam a magányos esztendőt.
Recseg az én papucsom
A felsőloki főúton,
Páros élet a legszebb a világon.

Mikor mondja, hogy:

Hej, te lánka, gyere vélem kaszálni,
Nem szoktam én a lányokkal cicázni,
Kaszálok én olyan rendet a réten,
Hogy kilenc kislány nem szedi fel a héten.
Fújd el, szellő, ragadd el,
Bánatimat tipord el,
Többet engem, kisangyalom, ne hagyj el.

GY: Hallottam ezt a népdalt, de én pontosan nem, hogy elénekeljük.

PB: Ha kimegyek a temető mély árkába...

PB + GY: S ráállok édesanyám sírhalmára,
Kelj fel, anyám, kelj fel, kelj fel a sírodból,
S nézd meg, milyen csavargó lett a fiadból.
Kelj fel, anyám, kelj fel, kelj fel a sírodból,
Nézd meg, milyen csavargó lett a fiadból.

GY: A gyimesi hegyek kőből vannak rakva,
De sok édesanya sírva jár alatta,
Ne sírj, édesanyám, ennek így kell lenni,
Minden jó családból egynek rossz kell lenni.

Édesanyám vótál, mért nem tanítottál,
Vékon nádszál vótam, mér nem hajlítottál,
Ha hajítottál vóna, meghallottam vóna,
Ilyen sorsüldözött sosem lettem vóna.

Testvérek, rokonyok, mi hűtlenek vagytok,
De ti lányaim, már meg sem látogattok,
Nem fogok meghalni, haza fogok menni,
Testvéri jóságot meg fogom köszönni.

E' vót.

MZ: Ez a keservese!

OI: Ez a magáé, Fülöp bátyám, ez a maga keservese?

GY: Hát vegyük, közössen no, mer szeretem a nótát. Amit elmondtam a tegnap józanon, hogy elhíttak regruta-vacsorára, vótam körülbelül hetven helyre. – Fülöp, te kezd, Fülöp, te kezd! – katonaéneket s ehhez hasonló. Aztán tudja, a fogaim kihulltak, már nem tudtam úgy kimondani, s egy kicsit hátrébb érzettem magamat.

PB: Azt a gyűrűt, amit adtam, add vissza,
Mert minálunk a szerelem nem tiszta,
S nem adom, nem adom, hogy adnám vissza,
Nem mind arany, mind megette a rozsdá.

Csak elfelejtettem én... Az, hogy ha valaki kezd, akkor tudom.

GY: Há belékapcsolódik, na így van.

OI: Ha lemegyünk a völgybe, akkor Fülöp bácsi még énekel nekünk olyan katona-nótát, amit a regruta-bálba...

GY: Kimegyek a hegyre, kimegyek a hegyre...

GY + PB: Benézek a völgybe,
Ott látom a babám, ott látom a babám egy kovácsműhelybe.
Mer lovát vasaltassa, messze, hosszú útra készül,
Mégse jön el hozzám egy vasárnap délután páros csókot adni.
Lovát vasaltassa, messze hosszú útra készül,
Mégse jön el egy vasárnap délután páros csókot adni

GY: Lássá, hogy ez a bor... Barna, nem iszol? Zoltál, igyon! [*Körbejár a boros-
üveg.*]

PB: Megyen már a hajnalcsillag lefelé...

PB + GY: Az én rózsám most megyen hazafelé,
S lábán van a lagos szárú kiscsizma,
Rásütött a hajnalcsillag sugára.

Amerre mész, édes rózsám, kívánom,
Hogy előtted a rét rózsává váljon,
Hogy előtted a rét rózsát teremjen,
S a te szived soha el ne feledjen.

GY: Egészséget! Ne, milyen tiszta [*a bor*]!

PB: Dübörög a sebes gőzös kereke,
Messze van az édesanyám vidéke...

PB + GY: Sebes gőzös meg-megáll,
Te meg jó fecskemadár,

Szállj előre, vigasztald az anyámat,
Meg azt a szép göndör hajú babámat.

Hej, de véletlenül föltekintek az égre,
S csillag sincsen, már lehullott a földre,
Lehullott a csillagom, elhagyott a galambom,
Hull a csillag, hull a napos egekről,
Barna kislány, csak én vagyok egyedül.

GY: De csudálkozok, hogy Barni józanon immá énekel.

MZ: Szép az ének még józanon is!

PB: S én loptam el a vármegye hat lovát,
Annak iszom a sanyarú áldomást...

GY: A Rózsa Sándoré vót az ének?

PB: A Rózsa Sándoré vót.

MZ: Azt mondták, hogy Rózsa Sándor is járt erre?

GY: Zoltán, nem járt erre. Nem vót ahogy, mer ő az Alföldön vót.

MZ: De volt ő Erdélyben is.

GY: Nem hiszem, hogy el tudott vóna jönni.

MZ: Itt van eltemetve Szamosújváron.

GY: Nem hiszem...

MZ: Hát higgye, én tudom.

GY: Lehet.

MZ: Ott a sírja.

GY: A kutatások alkalmával... De van egy ének róla es. Szóval több van.

Ez az eső, jaj, de szépen csepereg...

GY + PB: Rózsa Sándor a kocsmában kesereg.
Csaplárosné, bort ide ja zasztalra,
A legszebb lányát állítsa ki strázsára.

Örmester úr, én a strázsát nem állom,
Amott jönnek a fegyveres zsandárok,
S Rózsa Sándor ezt nem vette tréfára,
Felugrott a bársony szőrű lovára.

S felugrott a bársony szőrű lovára,
Kivágtatott a gyulai pusztába.
Lova lába megbotlott egy gyökérbe,
Ott fogták el Rózsa Sándort örökre.

PB: Akkor mondta: Megüzenem...

PB + GY: ...a jó feleségemnek,
Hogy gondját viselje két gyermekemnek,
Se huszárnak, se tüzérnek ne adja,
Mind a kettőt betyárnak taníttassa.

GY: Tehát három gyermeke vót Rózsa Sándornak, mert olvastam.

MZ: Három gyermeke?

GY: Egy ha nem egyéb félszeg vót.

PB: Az már későre született, mer az énekbe nem foglalta bele.

GY: Hát tudja, rossz hangot csinált, hogy az ő nevin vót... Nem baj! Mer hogy mondja az ének:

Úgy még sose vót, hogy valahogy ne lett vóna...

GY + PB: Kedves galambom, hogy nem szerettél tegnap,
Szíved ha fájna, vigasztaljon ez a nóta,
Hogy úgy még sose vót, hogy valahogy ne lett vóna.

GY: Na Zoltán, haragszik-e, hogy itt gorombáskodtunk, na énekelünk? Ilyen a csángóknál...

MZ: Én nagyon haragszom, nagyon! De nem baj azért.

GY: Majd megbékül!
Visszakaptál engem végül,
Nincs is olyan szerelem
Egy kis harag nélkül.

Isten éltesse! [*Kínálja a bort.*] Tanárnő!

OI: Már ittam, köszönöm.

GY: Egy kortyot, hát fogy el!

OI: Na jó, de akkor még énekel kesergőt lefelé.

GY: Hát most egy kicsit megpiásodtam, mert na, megittam majdnem egyedül. S valami eszembe jut. [*Szekerezés csendben.*] Akkor nem lesznek itt, Zoltán, a bucsun?

MZ: Nem leszünk.

GY: Hát ulyan a program, na, hogy magiknak menni kell.

MZ: Lesz elég nép nélkülünk is.

GY: Igen, biztos, mert szép idő lesz. S ha máma otthon maradtam vóna, még itten... tudja, én olyan ember vagyok, hogy szeretek segíteni a szomszédokon. Ha a rendjük van, na lássa, itt is, hogy hónap ne dőgözzanak, inkább vasárnap. Mer vasárnap minden hétvégén van, de hónap egy nagy kijelölt nap. Mert egy olyan felszentelt templom lesz holnap itt a Komjátba. És akkor azon kívül megvan annak a tiszteletre, egy ilyen árvíz vót nálunk, s annak a tiszteletre építettek oda azt a kápolnát. És akkor há hónap szentelik fel, erről tudok. S mondjuk eléggé sajnós, ha vasárnap kell dőgözni, de ilyen a szegénység.

OI: Kinek szentelik a kápolnát?

PB: Kármelhegyi Boldogasszony tiszteletére. Oda fel vót építve, vót egy kápolna, csak úgy akarták, hogy mikor építették, akkor nem engedélyeztek templomot építeni, akkor torony nélkül vót. S most tornyot akartak építeni s bővíteni, s a fundációt a szakemberek megvizsgálták, s nem találták jónak, hogy megbírja még egy nagyobbítást. A súlyt. Akkor ők arra döntöttek, hogy elbontódik, és új templom építődik. Most két éve nekifogtak, és hála Istennek, kész van.

OI: Körülbelül ötszáz képet csináltam.

GY: Zoltán, még egy kortyot!

MZ: [*Fényképezés közben*] Mindjárt.

GY: Csak végezze a szakmáját. Ne zavarjam meg. Hát ittas embernek még én is megbocsátok. Csak egy picurkát! Amennyi jólesik. Ha nem, hogy meg van szabva.

Né, azon a silán a szegfű, a vadszegfű hogy megfonódott. Mégis árnyékba vót.

OI: Mire leérünk megrészegezdünk.

GY: Jobb részen az ág alatt, mint betegen az ágyban!

Zoltán, amit elmondtam, én annyira nem részegedtem meg, de mikor megrészegedtem, hogy tudtam, hogy nem tudok én magamon uralkodni, nem hogy valakivel kötölözködtem volna. Elmentem és egy fél órát valahol szundikáltam, visszamentem, s folytattam tovább. De inkább énekszóval. Mert valahogy így van, mindenkinek van egy hobija, mint a beszédbe van. Szerettem a nótát.

MZ: Istenem, én nagyon örvendtem: az a Küpüs-kút, meg ott az a patanyomos kő, az volt a mai nap legnagyobb élménye! Pedig sok szép dolgot láttunk ma, de... Mind-mind vágyakoztam már, hallottam erről tizenöt éve, és még nem láttam meg, nem tudtam, hogy hogy néz ki, hol van, csak annyit, hogy valahol a Pogányhavas oldalában van.

PB: Az egy gyönyörű területen fekszik!

GY: Zoltán, nem azért, hogy figyelmeztessen, én ahhoz buta vagyok. De lássa, eljött hozzánk Magyarországról s meggyőződött, hogy csakugyan, az alak ott van. Csakugyan az alak, a patkónyom ott van! S jó szép idő, s rendes ember vót, Barni is eljött...

Vigyázzon, nehogy az [*a szekérút mellől behajló*] ág megcsapja, Isten megfizeti, lekarmolja az arcképit!

Mert ha otthon maradtam volna...

MZ: Maga se látta volna...

GY: Én láttam eleget, de ezt az új írást [*a patkónyomot*] nem láttam.

[*Harsány lónyerítés: a szekeret húzó mén nyerít oda egy az út mentén legelésző számárnak.*]

GY: A Berszán Lajosé.

MZ: A papé?

GY: Igen.

MZ: A papnak van számar?

GY: Igen.

MZ: Mi is leszálunk, jó? Fülöp bátyám, állítsa meg a lovacsát!

[*Leszállás a szekérről, majd gyalog tovább az úttól kb. száz méterre található kincses lyukhoz.*]

PB: Né, milyen kiszedett üreg van ide bé!

MZ: Kiszedett üreg?

PB: Persze!

MZ: Milyen irányban?

PB: Ott, ahol kijöttetek.

MZ: Tényleg! Szent Isten!

PB: Ez egy kiszedett üreg, érted-e!

MZ: Na de mért nem lehet tudni, hogy honnan lenne ásva? Ennek kell legyen valami szabálya.

GY: Há dehogynem, mer ha kézi erővel vót onnan elindulva, s idáig eljötték, s itt má megszorult, itt má nem vót kilátás, hogy körülbelül hogyan lehet. Há ezek a fák azután nőttek.

PB: Ezek nőhettek olyan harminc-negyven évet, több nincs. Ezen én sokat gondolkoztam. Csak az, tudod, itt ha lenne egy valami, egy kimutató, mer ide heába csődítene az ember egy nagy munkálatot, s a végin...

GY: Hát dehogy, kézimunkás lenne! Csak hol van körülbelül az az arany?

MZ: És Pali, te látod, hogy ott folytatódik tovább az az üreg? [*PPP köveket szed ki az üregből.*]

PB: Hát ott jó reve van, érted-e, az ott van benn. De ez itt rendesen kiszedett üreg, kövek, ahogy el van hasítva, így.

MZ: Tehát ezt ember szedte ki...

PB: Ember szedte ki, persze!

GY: Azt ember szedte ki.

OI: Valakik még hittek benne...

GY: Kutatták, tudja, kutatták.

PB: Há itt van éppen. Csak az hogy azt a lyukat... Én azt mondom, hogy az szellőző lyuk. Mer nem igaz, hogy nem fogta be már a moha...

MZ: Milyen messze lehet az a szellőző lyuk?

PB: Hát lehet, például az is lehet kívül is, mer látszik a...

MZ: Na de erről hallottál, hogy messze kell legyen, vagy csak közel lehet a szellőzőlyuk?

PB: Ahova ő be van rejtve, az iránt kell legyen egyenesen ki.

GY: Barni, véletlenül az én tapasztalatom szerint nem-e hogy csak egyenesen leástak egy lyukat, oda a hordót belésüllyesztették, leföldelték, annak a jele ezek a süppedések...

PB: Há nem lehet tudni.

GY: Nem lehet tudni.

MZ: Na de akkor itt oldalt [*a lyuk*] ez mi akar lenni, ha Fülöp bácsinak igaza van.

PB: Nekifogtak vót kideríteni. Há itt dógoztak emberek.

MZ: Na de hát akkor is ott van egy lyuk.

PB: Csak látta... mert azt mondta édesapám, hogy az a mérnökember, azzal a műszervel látta, s mutatta az embereknek is. Hogy a föld gyomrába mutatta. Hogy azt mondta, hogy életibe olyant nem látott s nem es hallott addig. S ő azt mondta, hogy addig nem unt belé, amíg a gyerekek... mert feljebbbről akarták osztán a levegőzőt ki, hogy lám, odalent úgy van-e, ahogy... S mikor azt a fiatal gyereket kirakta valami, akkor rajtajedtek, s nem mert tovább foglalkozni.

OI: S akkor mondták, hogy valami szellemek?

PB: Persze! Mellette védi a... így mondták, hogy a három hordó arany mellett egy obszitos katona áll szuronnyal a kezében.

GY: Átokval vót eltéve persze!

PB: Átokval vót.

MZ: S az a szellőző miért kellett?

PB: Hát azért, mer az arany ha nem, földé válna. Az aranynak levegőznie kell.

GY: Na menjünk ki erre! Ki tudja, az életbe járunk-e még itt.

[*A társaság tovább indul gyalog lefelé a Ciherek pataka irányába.*]

GY: Hogy éppen... mer ott vót ki az út. Vagy itt belül? Inkább ott...

PB: A' vót, érti-e, így mondták, hogy ettől tovafele a Kabala-hágóé [*az út*] meredek. A hágó. S az állatok úgy kifáradtak, hogy má nem bírták.

GY: A' tudnivaló!

PB: Az ide elment, s meglátta, hogy még veszedelmes emelkedők vannak itt fel, s aszondta, hogy az állatokval nincsen mit kezdeni, nem tudják vinni. Akkor ásták el ide.

GY: S jelet nem tettek, mert azt nem lehetett.

PB: Aszondták, hogy elvitte vóna, csak élve nem jött vissza. Valami csatában megölték, ő elesett.

GY: Az ilyent figyelik. Az ilyen nagygazdákat figyelik.

PB: S lehetett például egy ilyen hely is [*mutatja*], lássa. Itt is.
MZ: Ez egy komolyabb üreg.
PB: Ne, milyen ásatás! Ez is ásatás vót. Ez nem csak úgy keletkezett. Itt jönnek ki az útra. Itt szintén munkálat vót valami.
GY: Kíváncsiak vótak na, s ez kézimunka vót, nem hogy... egy pincét ki lehet ásni ennyi erővel. De kíváncsiak vótak: há ha reá találunk, mer akkor is...
PB: Tudja-e, hogy ilyen vasránga kellene, két napi munkálat után meg lehetne, hogy lám, mennyire le van [*az üreg*]. Vagy ásott reve van-e, érti. Meg lehetne ismerni.
GY: Az a hányott föld az tudnivaló, hogy az puhább, mint az ilyen kő.
PB: Itt munkálatok vótak. Há mondta az apám, hogy több napon keresztül, s több embert fizetett. Csak osztán hogy rajtaijedett, nem mert tovább dógoztatni.
[*GY újfent körbepínálja a bort.*]
OI: Többet nem iszom, Fülöp bátyám, mert ejsze megrészegedtem!
GY: Énekelünk akkor együtt!
MZ: Nem látszik.
OI: Én érzem, na.
GY: Ha a vihar jó, akkor húzzuk belé a mellyünkbe. Mert úgy megmelegedik, úgy szokták mondani, mint a kabolahúgy.
MZ: Mi?
GY: Kabolahúgy. Pisi.
PB: A kancának úgy mondják másképp, hogy kabola.
MZ: Felénk nem ismerik ezt a szót, pedig szép régi magyar szó. Kabola.
GY: Hát tájszólások vannak, Zoltán, hát így sokat beszélgettünk mikor józanon, mikor egy kicsit spicces vótam, de örökké váltig tudtam, hogy mit beszélek. Az a lényeg, hogy egyszer így tudja, egy szótagot kifelejt, s akkor az már másképpen adódik elé.
MZ: Na de a kabalát maguk se használják már, nem nagyon emlegetik, inkább kancát mondanak.
GY: Igen, de ez is mi vót: hogy a Kabala-hágó.
PB: Még mondják, hogy ha az egyik ember megtalálkozik a másikkal, hogy: na, nagyon is szép kabalád van!
MZ: És azt mire mondják, hogy: a kabala befelé fordította a farát?
PB: Azt, hogy a legény nekifog nősülni. Hogy addig elhagyta magát, s akkor úgy hirtelen megnősül. Ha valakibe beleszeret, s hamarosan el akarja venni feleségül. Úgy szokták mondani, hogy akkor a fehér kabala a farát felsírítette arra a helyre.
GY: Lehet, hogy azér monddod, hogy én öreglegény vagyok! Hahaha... De vannak ilyen vicces tájszólások. Nem baj, na.
Ez má futóárok, né, ez katonai.
MZ: Hol? Tényleg az?
GY: Igen. S ha nem egyeb, Zoltán, ahol egyforma a Kabala [*hágó*], a benti sánckoknál, amit mondott maga. Hogy ne tudjak róla soha, pedig sok folyóiratot s mindent olvastam...
PB: Figyelje meg, hogy milyen veszedelmes emelkedője van annak az utnak, még belül jobban meg lehet látni. Vót egy ilyen a dologban, hogy kifáradtak az állatok.

GY: Ott a Tatros mentin csak a kanyargó Tatros vót, s ulyan fenyőfák vótak, mer itt tölgyfa s bikkfa nincs. Erdő van. Itt vót gyéres a gerincen. Tehát itt vót ne. Itt vót, na.

PB: Kérdezte, aszongya Berszán atyának – az egyik felvidéki pap itt vót –, hogy elmentek oda be a moldovai csángókhoz, s azt mondja mise előtt a pap Lajos atyának, hogy: – Hát akkor magyarul misézünk-e vagy csángóul? Aszongya Lajos atya: – Hát te a Felvidéken palócul-e misézel vagy magyarul? Há aszongya: – Hát csak magyarul. – Há aszongya: – A csángó nép es csak az, mint a palóc nép.

GY: Hát ilyenek a tájszólások s a szokások. Egyszer jöttünk le Széphavasról. A kápolnától. Öregasszon, fiatal egy kicsit megzsibbadtak, mint én es most.

MZ: Vénasszonyok is?

GY: Öregasszonyok is. Ez a Géza, amelyik reggel nálunk vót, fiatalabb vót, az öregasszont az is úgy megtáncoltatta, s levették, lefilmezték.

MZ: Itt a hegyen?

GY: Itt a hegyen. Itt a szekérúton. Ugy ropogtatott! S táncos, na, minden esetre.

PB: Ki?

GY: A Géza, amelyik reggel nálunk járt. Meg vót zsibbadva, s mulatókedve vót.

OI: Nem kellett volna sok hozzá otthon sem.

GY: Hát igen, de lássa-e, tanárnő, nehogy megharagudjanak, s Zoltán, hogy ugy várta, hogy cseppig tótsék ki a konyakot, igaz-e. Én nem hazudok, én visszaemlékszek. Ugy várta, hogy egyszer, hogy ne legyen ital. S akkor már mondta, hogy magának venne egy sört. Má az otthon nem állott meg a patronjánál, hanem jött le. Eddig lehet valahol kinyúlva, mint ez a [út szélén eldobott] punga...

MZ: Barnabás, nem mondtad te még el azt a bojárós históriát. Tudod, már kérdezte az Imola is.

OI: Gyika vajda.

MZ: Gyika vajda...

PB: Há igen, de miről is?

MZ: Hát miről? Te tudod.

PB: Há, e' vót a bojár, az a kincses, nem?

MZ: Igen. De csak a végét. Mert az eleje volt az, ami ott nálad szóba került. Hogy hogy vásárolt birtokot, valami efféle...

PB: Ja, igen, hogy olyan nagyon szegénység vót, s nem termett gabona, s az ilyen pénzes emberek, tudod, már felsorolták, ahol létezett eladó gabona, kukorica, búza, bármilyen gabonaféleség. S akkor az emberiségnek nem vót élelme, hát bármit adott érte, mer reakényszeritte a gyomra az embert, hogy szerezzon. S egy-egy kiló gabonáért egy hektár területet kellett adjanak oda. S ugy csalta el körülbelül ő a nyolc-kilencszáz hektár területet. De lehetett ezerötszáz is.

MZ: S így lett ilyen nagy bojár.

PB: Há persze. Há Palánkától Komanyestig van harminc kilométer, s az övé vót végig a főút mentén minden.

Né, hogy elverte a jég!...

MZ: Hol verte el a jég?

GY: Ott benn a nyári szálláson belül, né, lássa-e! Megszecskálta. Egy veres sáv itt legbelül, az is ulyan, mintha fel vóna ásva. Úgyhogy nagyon veszélyes időjárások vannak.

MZ: Mi az oka, hogy így megváltozott az időjárás?

GY: Nem lehet tudni, Zoltán. Mink így paraszt észvel es azt gondoljuk, ezek a sok robbantások, s ezek a sok úrhajók, s ehez hasonlók.

PB: Ott van Kárpátalján, körülbelül háromszáz-négyezer hektár erdőt taroltak le. Itt Romániában tizenhét esztendőből mennyit. Hát vót, mert Romániának annyi erdeje vót, hogy sehol se működött annyi, de tizenhét év alatt csak vágni-vágni... S dőti a szél, érted-e. Hogy ha kigyérül, már hiányzik közülle, jön egy szél, érted-e, s már jobban fel tudja borítani. Nincs semmi, hogy védje egyik a mást. Annyi a szerencse, tud, hogy nőnek, a magból nő kis fenyő. De aztán veszélyesen, érted-e, s hamar. Ulyan hamar nő! Most olyan terület es vót, hogy pár évvel ezelőtt, hat-hét évvel semmi se vót, s most ilyen nagy fenyők vannak, fiatal fenyők.

GY: Zoltán, legyen szives, ne cipeljük, ketten csapjuk bé [*a bort*!] Vagy hárman. Né, ez csosza! [*egy gombafajta*] Na, lássa-e, úgy van, mint a kukorica. Sorba. Vették... itt a gyermekek, ezek a Balogh gyerekek es gyűjtötték, s adták el, nem tudom, mennyit fizettek érte. Kilója háromezer lej vót, úgy tudom. De mennyi kellett egy kilóba! Tanárnó, igyon!

OI: Ittam.

GY: Na Isten éltesse! Tanárnó, még egyet elmondok, szoval a reggel es elmondtam, hogy az örmények valahonnan Görögországból származtak. És jöttek, s lássa-e, Zoltán, a legjobb területeket hogy kitől vásárolták, ezt nem lehet tudni. De maga járja a Gyimes völgyit: ennél nincs szebb terület s jobb, s mind az örmények megvásárolták itt is, túl is. S még akartam mondani, csak itt bozót van, hogy itt bement az út, ezen amin jöttünk. Bement Ciherek szádába, és álljon meg, Zoltán, ott kikanyarodott, Farkasok pataka tetején felment, a szekérút. Ulyan szekér vót, akkor ráf nem vót, hanem esszefúrva, felment, s ahogy tetszik látni aligság egy-egy olyan hadiút, tudják, ne, ott felment, mer közelebb vót Moldova. Bementek Csügésbe, mer itt nagyot kellett vóna kerülnenek. Né, Palánka ide esik. De itt kivágtak, bejuttak: Kóstelek, Csügés felső fele, s már a vámot kikerülték, már a csempészek. Na én egy picit spicces vagyok, de tudom, mit beszélek.

MZ: Hohó, nagyon is!

GY: Így csempészték a moldvaiak akkor. Zoltán, én elmondtam magának, de a tanárnó nem tudja. Elment egy öregasszon valami áruval. A határon átszökött, biztos kótséggel, sajtvaj vaj mivel. És akkor ott mit tudjon vásárolni, mit tudjon, hát egy időjelzős órát, csengőórát, tudod... tudja maga. Mingyá megtegezem, ne haragudjék meg. És hogy tudja a határon, ha véletlen vámolják, akkor tudja áthozni. Feltette a fenekibe, a bugyiba, valamilyen bugyiszerűség vót. És az a gazember, akitől vette, úgy felszerelte az órát, hogy amikor a vámhoz ért, akkor elcserdítette magát. Akkor eleget az öregasszon odakapott: jaj, mi van? S megmosolyogta magát a vámőr, na a határőr, s átléptette. Úgyhogy elrejtette az asszon, de csakes ez a gazember, akitől vásárolta, úgy felidézte, felhúzza az órát, hogy amikor tudta, hogy mennyi idő múlva ér oda a határhoz, hogy babráljon ki véle.

MZ: S akkor ez itt a Kabala-hágó. Igazából itt kezdődik, ugye?

PB: Igen, a Kabala-hágó. Itt belülről.

MZ: És hol vannak a sáncok?

GY: Ott, ahol takarnak, azon kívül.

MZ: Ahol takarnak, és látom, vannak itt ilyen hompok.

PB: Az, az, az!

MZ: S ezek a sáncok? Persze, a világháború is keresztülment itt, de ezek régebbiek.

GY: A csángóknak hire van, mint a tatárjárásnak, úgy szokták mondani.

PB: Csak valami hazavédelemre vót.

GY: Tudod mit, Barni, annyi sok könyvet olvastam, ezerkétszáz... ezerötszáz évekből es olvastam, de erről egyáltalán nem értesültem, hogy ez miért vót, ezek a sáncok.

MZ: De voltak. Ezek megvoltak már kétszáz éve is. Nem a honvédség ásta.

GY: Aszondták, hogy a törökök üdejibe vót ez csinálva, hogy oda behuzódtak, s a nyílzáport zuditották.

PB: Na de a tatárok kik vótak, akik régebb pusztítottak itt s falvakat romboltak le? A tatárok azok most hol vannak, hol élnek?

MZ: Hát ott valahol ott Oroszország területén.

GY: De mondták, hogy jönnek a kutyafejű tatárok. Ulyan alakja vót. Mer akkor maszka nem vót, most maszka, tudja, Zoltán, milyenek vannak. De akkor maszka nem vót. S mondták: jaj, a kutyafejű tatárok érkeznek! Tehát menekült a nép.

PB: Na látod-e, hol van a területem, az az ódal [*mutatja*].

MZ [*OI-nek*]: Imola, ilyen a mintagazdaság! Svájcban mutogatnak ilyen oldalakat.

GY: Tanárnő, ez a természetjárás, amit magik ma csináltak, s én es. Hát én nem vagyok semmi, ez a természetjárás, hogy hát ezt-azt, árkot-bokrot, mintha parasztosan legyen mondva így csángóul, árkot-bokrot, hegyet-völgyet, s akinek úgy van, meg tudja tapasztalni. El tetszik vinni? [*Rámutat az OI kezében lévő tobozra.*] Udvarhelyen nincsen ilyen toboz?

OI: De van, de akarok adni emlékebe embereknek.

GY: Na jó. Akkor tessék csak vinni. Csak fogjon mókust, hogy fossza le. Mer abba mag van.

MZ: Azt szereti a mókus, ami benne van?

GY: Az föltétlen! Zoltán, én mondtam, hogy növeltünk mókust. Vót egyszer ilyen kivérzett, nem az a fajta mókus. S hogy amikor a mókus hozta be az ilyen tobozokat, az ilyen kibelezett tobozokat, másnap olyan zord idő vót, hogy csuda.

PB: Zoli, az amennyi területem oda fel van [*mutatja*], s van még a hegyenn is egy kaszáló, az anyám apjáié vót. Azt hál' Istenek sikerült megvegyem, itt vót az apám apjáié az a nyíres ki a hegyig. Most itt két hektár híján visszavásároltam az egészet. Bé kéne kerítsem, érted-e, s állatokat, aztán bár ha egyebet nem.

MZ: Barnabás, és itt birkákat mért nem tartotok?

PB: Vót nekem, érted-e, csak eladtam. Kéne. Hát énnekem a számítás az, hogy ide le ezt a területet, amit megvettem, be tudnám keríteni, s juhokat akarnék reatenni.

MZ: Ugye, biztos hallottad, hát te vagy itt a szakember, hogy Magyarországon is ebből pénzelnek sokan, hogy Olaszországba viszik az új bárányokat.

PB: Há igen, s Törökországba. Mer a törökök a juhhúst eszik.

GY: No, Zoltán, ezt úgy hívják, hogy csontfa. Csontfa. Igenyés, erős, cigaretta-szipkát szoktam csinálni az ilyenből. S van egy termésse, lássa, hogy össze vannak forrva. Na ezt híják csontfának. Ez megvastagodik annyira, hogy nagyon jó gereblyefa nyélnek is.

MZ: Itt mindig szokott lenni málna?

GY: Hát ez csudáság, ember! Rea van sülve, rea van töpörödve. De itt ugye nem érte a Nap, minnyá 5 óra, s most süti a Nap szembe. Ugyhogy nem szenvedett meleget. Szenedett, de mégse azt, amit.

PB: Igen, de azt hallotta-e, hogy régebb két öreg nagyon ágáltak, ahogy mi mondjuk, a bodegába. Két nagygazda. S azt mondja, Tamás Józsi s a vén Bartos ittak a bodegába. Azt mondja Tamás Józsi: – Tudod-e mit, komám, a Nap mikor feljő, előbb az én bitkómat süti meg! Aszongya a vén Bartos: – Igen, de mikor szentül, az enyémet süti! – aszongya. [*Nevetés.*] Átellenbe vót az öreg.

GY: Milyen jól megélne itt a kecske...

MZ: Azt kérdeztem, hogy miért nem veszel kecskét? De tényleg: az is elférne a birtokon egy-kettő.

PB: Tavaly vót. De nem szeretem.

GY: S a kecsketej melegebb is!

MZ: Hogy-hogy melegebb?

GY: Azért, hogy a farkát feltartsa, s a fenekibe süt a nap. Azér melegebb. [*Nevetés.*] Nehogy megharagudják, Zoltán! Zoltán, én olvastam, tudja maga, hogy én sok mindent olvasok, jót, rosszat. A kancatej, kecsketej a legelső anyatej. Ez meg van állapítva. Csak lehet, hogy gondolja, hogy részeg vagyok, csak hápogok, de egyszer ezt én olvastam. Statisztikában. A kecsketej s a kancatej annyi zsíros, annyi finom, na, az anyatej.

MZ: De kancatejet maga nem ivott?

GY: Nem én. A sörnek mondják, Zoltán, hogy lótej.

PB: A másik azt mondja a jó bornak, hogy ha az anyámnak ilyen teje lett volna, még most es szopnám.

GY: Koncos Jóska mit mondott vót; Barni, te ismerted. Egyszer feljött, s no, bátyámmal vótunk legények, s nem ittunk rendkívül, valami ital vót. Láttuk, hogy Jóska részeg, a szomszéd, távoli szomszéd vót. Aszongya: – Hej, aszongya, úgy meginnék valamit, csak se pénz, se posztó! Nem vót pénz, na, hogy menjen a bodegába vaj ehez hasonló. Elévettem, nem tudom, bor vót vagy pálinka, és egy jó pohárral tótök, s becsapja ott nyomba. És felfohászkozik: – Jaj, aszongya, ez ugy esett, aszongya, barátom, hogy ha anyám ilyen tejet adott volna, most es ott vónék a sírhalmán. Várnám, hogy adjon tejet. [*Nevetés.*] Ilyen vót a felfogása.

MZ: Barnabás, ezt még nem is újságoltuk: A Fülöp bácsi augusztus 20-ra jön ki Budapestre. Merthogy a kulturális miniszter saját kezüleg fogja kitüntetni. Híres ember lesz!

PB: A Hiller?

MZ: A nemzeti ünnep alkalmából ad át kitüntetéseket, s a Fülöp bácsi is fog kapni egy kitüntetést.

PB: Há igen, amit telefonáltál vót. Akkor Hiller Fülöp bámat megpuszilja.

MZ: Hát nem puszilja, de a kezét megszorogatja.

GY: Vaj a fülem a kezibe marad! Haha!

OI: Barnabás, volna egy küldetése a díjátvevéshez. Megnézheti a tévében. Nincsen Fülöp bácsinak csángós viselete.

MZ: Csángós gunyája.

GY: Jaj, Zoltán, én csángós ruhát gyerekkoromba viseltem, ulyan nyüg...

MZ: Jó, hát kellene viselnie egy óra hosszat. Így is nagy tapsot fog kapni, de akkor akkorát, hogy kitörnek majd tőle az ablakok!

PB: A csángós ruhával az a helyzet, hogy például ami nekem van, én hiába adom Fülöp bámnak, mert nem akkora ember.

OI [*GY-nek*]: Hát de maga tudja, hogy ki az akkora ember. Egy óráról van csak szó.

PB: Há hallja-e, bőröndbe belétevéődik, s a díjkiosztás előtt, mikor kezdődik a ceremónia, maga felveszi. S annyi az egész.

A román így mondja: nem baj, hogy ha paraszt vagy, csak szerencséd legyen.

[*Általános nevetés.*]

MZ: No, Fülöp bátyám, itt vagyunk lent, leérkeztünk Ciherek patakába. No, milyen volt ez a nap? A kirándulás tetszett magának?

GY: Nagyon jó vót. Mert ha otthon lettem vóna, vaj ennek a szomszédnak, vaj annak vasárnapon segítettem vóna.

MZ: Jó napot!

[*Egy helybeli asszony jön szembe az úton.*]

Helybeli asszony [*GY-nek*]: – No, gyere, na! Gyere, lépjél be egy kicsit!

GY: Mejek a tanár úrval, mer igyekezek haza. El vótunk a Pogánhavasig, eljártunk egyet a néprajzkutató tanár úrval, doktorátust végzett. És kedve vót, hogy menjünk el, hogy nézzük meg a Köpüs kútnál, most fel van javítva, le van írva: Köpüs kút. Szent Lászlónak a lova lába nyomát...

Helybeli asszony: S megkaptátok-e?

GY: Meg!

MZ: Meg!

GY: Arra vót kíváncsi, mer ő nem vót ezen a területen. Elmentünk, Barni elvitetett lóval, s a Minya Béláé vót a legkisebb gyerek, s elmentünk, ezen az ágon felmentünk, s ott lejöttünk. S ha otthon lettem vóna, valamelyik szomszédnak elszaladtam vóna segíteni, de hát itt jött a régi ismerős, néprajzkutató Budapestről, s osztán eljöttem véle, mert régi ismerős. No, egészséget kívánok!

Helybeli asszony: Há Isten segítse magikat!

MZ: Na és akkor mi tetszett legjobban a mai kiránduláson, Fülöp bátyám?

GY: Nagyon jól tetszett ez a jó hangulat. A barátság, a levegő, az idő nem zavart. Mert vót olyan üdőszak, hogy eljött egy vihar a Szent László-bucsu után – mert vótam sokszor ki, ötször-hatször ki voltam biztos –, és jött egy olyan vihar a Naskalat felől, hogy el kellett szaladni.

MZ: De ma szép idő volt.

GY: Nagyon szép. Ulyan alkalmas az időjárás es, alkalmasak vótunk mi is, igaz-e.

KÉPMELLÉKLET

1. kép Útban a Széphavas felé.

2. kép Szent László lovának patkónyoma a Köpüs-kútnál.

3. kép Tankó Fülöp Gyugyu mesél.

4. kép Tankó Fülöp Gyugyu mesél.

5. kép Tankó Fülöp Gyugyu mesél.

6. kép A Kabala-hágó melletti kincses üreg.

IRODALOM

- AARNE, Antti – THOMPSON, Stith
1961 *The Types of the Folk-Tale*. Folklore Fellows Communications 184. Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia.
- ARORA, Shirley
1987 Memorata as Metaphor. Some Mexican Treasure Narratives and Their Narrators. In: BENNET, Gillian – SMITH, Paul – WIDOWSON, J. D. A. (szerk.): *Perspectives on Contemporary Legend*, II, 79–92. Sheffield, Sheffield Academic Press.
- BAUSINGER, Herman
1968 *Formen der „Volkpoesie“*. Berlin, Erich Schmidt Verlag.
- BIHARI Anna
1980 *Magyar hiedelemmonda katalógus*. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete.
- BRUNVAND, Jan Harold
2002 *Encyclopedia of Urban Legends*. New York – London, W. W. Norton & Company.
- BULA, Dace
2001 Narrated Life Experience and Collected Items. Field Study of Popular Beliefs. In: WOLF-KNUTS, Ulrika (szerk.): *Input & Output. The Process of Fieldwork, Archiving and Research in Folklore*. NorFA NHF Publications 10, 59–74. Turku.
- CSISZTOV, K. V.
1971 A folklór specifikuma az információ elmélet fényében. In: *Népi Kultúra – Népi Társadalom*, V–VI, 241–259. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete.
- DÉGH Linda
2001 *Legend and Belief. Dialectics of a Folklore Genre*. Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press.
- DOMOKOS Pál Péter
1987 *A moldvai magyarság*. Budapest, Magvető Könyvkiadó.
- TEDLOCK, Barbara (szerk.)
1987 *Dreaming. Anthropological and Psychological Interpretations*. Cambridge, Cambridge University Press.
- GEGŐ Elek
1838 *A' moldvai magyar telepekről*. Budán, Magyar Tudományos Akadémia.
- GEORGES, Robert A. – JONAS, Michael O.
1980 *People Studying People. The Human Element in Fieldwork*. Los Angeles–London–Berkeley, University of California Press.
- GOLDSTEIN, Kenneth S.
1964 *A Guide for Field Workers in Folklore. Hatboro*. The American Folklore Society.

- GRANGER, Byrd Howell
1977 *A Motif-Index for Lost Mines and Treasures Applied to Redaction of Arizona Legends, and to Lost Mine and Treasure Legends Exterior to Arizona*. FFC 218. Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia.
- HAGSTRÖM, Charlotte
2001 Local Informants and Collaborators. Examples from the Folklife Archive in Lund. In: WOLF-KNUTS, Ulrika (szerk.): *Input & Output. The Process of Fieldwork, Archiving and Research in Folklore*. 25–38. NorFA NHF Publications 10, Turku.
- HOPPÁL Mihály
1971 *Egy falu kommunikációs rendszere*. Budapest, MRT.
1977 Esemény – elbeszélés – közösség. Jegyzetek a verbális szemiotikához. In: ISTVÁNOVITS Márton – KRÍZA Ildikó (szerk.): *A komikum és humor megjelenésének formái a folklórban*. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához I. 61–85. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete.
- HORÁNYI Özséb
1975 *Jel, jelentés, információ*. Budapest, Magvető Könyvkiadó.
- HYMES, Dell
1973 *Breakthroug into Performance*. Working Papers and Prepublications 26/27. Urbino.
- JACKSON, Bruce
1987 *Fieldwork*. Urbana and Chicago, University of Illinois Press.
- JASON, Heda – SEGAL, D.
1977 *Patterns in Oral Literature*. The Hague-Chicago.
- JOHANSEN, Thomas
1991 'Now We' we Got IT'. Danish Treasure-Hunting Legends Sees from a Structural Point of View. In: *Folklore*, 102, 2, 220–234.
- KERNY Terézia
2008 Szent László vízfakasztása a 16–18. századi képzőművészetben. In: Pócs Éva (szerk.): *Démonok, látók, szentek*. 555–576. Budapest, Balassi Kiadó.
- KIEFER, F.
1976 A szövegelmélet grammatikai indokoltságáról. In: *Általános Nyelvészeti Tanulmányok*, XI, 197–222.
- KÖNGAS-MARANDA, E.
1971 *The Tradition of Units and the Units of Tradition. Paper for the Symposium on Mythology and Folklore*. Urbino.
- KÖVÁRY László
1857 *Száz történeti rege*. Kolozsvár.
- MAGYAR Zoltán
1996 A széphavasi Szent László-kápolna és búcsújáróhely. In: *Néprajzi Látóhatár*, 1–2, 99–105.
1998a *Szent László a magyar néphagyományban*. Budapest, Osiris Kiadó.

- 1998b Szent László alakja a gyimesi csángók szó hagyományában. In: POZSONY Ferenc (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve*. 6, 190–218. Kolozsvár.
- 1998c *Báthori Endre alakja az erdélyi néphagyományban*. Kolozsvár, Stúdium Kiadó.
- 2001 *Tornai megyei népmondák*. Magyar Népköltészet Tára I. Budapest, Osiris Kiadó.
- 2003 *A csángók mondavilága. Gyimesi csángó népmondák*. Magyar Népköltészet Tára III. Budapest, Balassi Kiadó.
- 2004a *Bucsek József mesél. Kiskovácsvágási mesék és mondák*. Gömör Néprajza LIX. Debrecen, Debreceni Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke.
- 2004b *A herencsényi mesemondó. Herencsényi mesék, mondák és tréfás népi elbeszélések*. Magyar Népköltészet Tára IV. Budapest, Balassi Kiadó.
- 2004c *Kalotaszegi népmondák*. Magyar Népköltészet Tára V. Budapest, Balassi Kiadó.
- 2005a *Dalol Szilágyi Ferenc. Szilágysámsoni népdalok és egyéb énekek*. Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság.
- 2005b *Ésik István meséi. Mesék, mondák és tréfás elbeszélések Martonyiból*. Perkupa, Galyasági Településszövetség.
- 2005c *Népmondák a Kis-Küküllő mentén*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó.
- 2006 *Lüderc vőlegény. Póra Péter meséi – Gyimesfelsőlóki népi elbeszélések*. Budapest, Kairosz Kiadó.
- 2007a *A Szilágyság mondahagyománya*. Magyar Népköltészet Tára VII. Budapest, Balassi Kiadó.
- 2007b *Népmondák a Bekecsalján*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó.
- 2007c *Tetűbőr belezna. Ördögösfüzesi népmesék és egyéb történetek*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó.
- 2008 *Népmondák Erdély szívében. Alsó-Fehér megye mondahagyománya*. Magyar Népköltészet Tára VIII. Budapest, Balassi Kiadó.
- 2009 *Csinódi népköltészet. Az Úz-völgyi csángók folklór hagyománya*. Magyar Népköltészet Tára IX. Budapest, Balassi Kiadó.
- MAGYAR Zoltán – VARGA Norbert
2006 *Három szem klockocska. Egy gömöri pásztor hiedelemvilága és történetei*. Budapest, Gondolat Kiadó–Európai Folklór Intézet.
- METSVAHL, Merili
2001 Contemporary Fieldwork and Archival Recordings. In: WOLFKNUTS, Ulrika – BREGENHOJ, Aniki Kaivola (szerk.): *Pathways. Approaches to the Study and Teaching of Folklore*. Nordic Network of Folklore Publications 9, 99–108. Turku.

- ORBÁN Balázs
1868–1873 *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból*. I–VI. Pest-Budapest.
- OKPEWHO, Isidore
1992 *African Oral Literature. Backgrounds, Character, and Continuity*. Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press.
- ORTUTAY Gyula
1940 *Fedics Mihály mesél*. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény I. Budapest.
- PESTY Frigyes
1864 Pesty Frigyes kéziratos helynévtára 1864-ből. In: *Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára*, Fol. Hung. 1114.
- RAFFAI Judit
2001 *A mesélő ember. Szűcs László bácskai parasztember meséi*. Magyar Népköltészet Tára II. Budapest, Osiris Kiadó.
- REVZINA, O. – REVZIN, I.
1973 Szemiotikai kísérlet Ionesco műveiben. In: *Helikon*, XIX, 2–3, 407–423.
- SÁNDOR István
1964 A mesemondás dramaturgiája. In: *Ethnographia*, LXXV, 523–556.
- SEARLE, J. P.
1970 *Speech Acts – An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge, Cambridge University Press.
- SIKALA, Anna-Leena
1990 *Interpreting Oral Narrative*. FFC 245. Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia.
- THOMAS, Gerald
1991 Concepts of Truth and Time in the Mind of a Franco-Newfoundland Storyteller. In: THOMAS, Gerald – WIDOWSON, John David Alison (szerk.): *Studies in Newfoundland Folklore. Community and Process*. 53–77. St John's, Newfoundland, Memorial University of Newfoundland.
1993 *The Two Traditions. The Art of Storytelling Amongst French Newfoundlanders*. Newfoundland.
- THOMPSON, Stith
1955–1958 *Motif-Index of Folk-Literature. A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends*. I–VI. Bloomington–Indianapolis, Indiana University Press.
- UTHER, Hans-Jörg
2004 *The Types of International Folk-tales. A Classification and Bibliography*. I–III. FFC 284–286. Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia.

- VOIGT Vilmos (szerk.)
1974 *A szájhagyományozás törvényszerűségei*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- DE VOS, Gail
1996 *Tales, Rumors, and Gossip. Eyploing Contemporary Folk Literature in Grades 7–10*. Englewood, Libraries Unlimited Inc.
- WOLF-KNUTS, Ulrika
2001 Cultural Conditions for Fieldwork and Archiving. In: WOLF-KNUTS, Ulrika (szerk.): *Input & Output. The Process of Fieldwork, Archiiving and Research in Folklore*. NorFA NHF Publications 10, 9–24. Turku.

ZOLTÁN MAGYAR

TEXTUAL TRADITION AND FIELDWORK

(THE FOLKLORISTIC ANALYSIS OF AN EXCURSION TO THE MOUNTAINS)

Besides traditional text-centred folklore studies and the anthropologically inspired investigation of the social background and the social-cultural context of folklore texts, this article aims to draw attention to a further aspect of textual folklore. In contrast to the majority of post-modern Europe, in some peripheral rural regions of the Carpathian basin even in the past years one could observe some folk genres that do function on traditional community occasions (e. g. storytelling). The author documents and investigates a special folklore performance realised in a somewhat extraordinary situation (the excursion of the local informant and the researcher into the mountains around the village of Gyimesfelsőlök / Lunca de Sus in Romania), aiming to present that in course of this modern “time travel” even at the beginning of the 21st century there are places and occasions where and when the traditional folklore texts may come alive.